

REVUE
PRO
DUCHOVNÍ
HUDBU

psalterium folia

ROČNÍK 16 ČÍSLO 1–2/2022

CONVIVIUM 2022

Devatenáctý ročník Mezinárodní letní školy duchovní hudby Convivium pořádané Společností pro duchovní hudbu se konal v týdnu 13.–21. srpna 2022 na Velehradě. Po loňském ročníku konaném v Praze se projekt vrátil na Velkou Moravu. V prostorách nejstaršího cisterciáckého opatství na Moravě, které patří od konce 19. století jezuitům, dnes působí církevní Stojanovo gymnázium. Rozlehlý klášterní areál poskytuje dostatečnou kapacitu sálů, učeben a pohodlí pro ubytování i rozličné hudební i nehudební aktivity. Výuka, stravování a doprovodný program probíhaly v krásných zrekonstruovaných historických interiérech. Convivium se na Velehradě konalo podobně, takže velká skupina stálých frekventantů se pohybovala ve známém

prostředí a organizátoři věděli, s čím mohou pracovat.

Škola disponuje dostatkem prostorných učeben. Součástí školy je studentská kaple, kde se konaly ranní chorální chvály, relaxační místnost – školní klub, knihovna a dobře vybavená posilovna. Pro společný program všech účastníků, nácvik společného projektu, ranní rozezpívání a večerní doprovodné akce byl k dispozici velký Slovanský sál a ke zkoušení se využíval také zrestaurovaný Zimní sál.

Inspirativním bonusovým prostorem byl rozlehlý barokní sklep sloužící k večernímu posezení s vínem, točenou bezinkovou limonádou a samozřejmě s pivem.

Sbor na závěrečné nedělní bohoslužbě v bazilice při provedení společného projektu, Mše Desdur Stanisława Moniuszka (1819–1872)

Slovy Galilea Galilea¹: „Hlavně, že se točí“, by se mohlo točit leccos. Nicméně pro projekt duchovní hudby, který se koná v centru katolické úcty a kde se navíc vyučuje rétorika, byla z produkce pivovarů Lobkowicz vybrána jedenáctka

¹ Názor na to, jak správně skloňovat jméno Galileo Galilei si udělá laskavý čtenář z jazykové příručky a hádek na internetu.

Skladatelská soutěž SDH 2023 – Zadání a uzávěrka

Datum uzávěrky pro přihlášení skladeb:
31. 10. 2023

Zadání soutěže:

Kat. A: České proprium – vokální skladba s českým textem k proměnlivým částem mše pro smíšený sbor nebo sólový hlas, píseň, aleluja nebo žalm (délka max. cca 5 min.). Proprium – skladba příhodná k dané příležitosti. Použití skladby ke konkrétní části mše: vstupní zpěv, zpěv před evangeliem (může být i samotné aleluja, které se bude doplňovat veršem před evangeliem k dané příležitosti), zpěv k přípravě darů nebo eucharistické motete k přijímání.

Kat. B: Varhanní skladba k praktickému liturgickému použití (délka max. cca 5 min.). Preludium, chorálová předehra, resp. předehra, dohra, aranžé na témata písní nejlépe z Mešních zpěvů nebo univerzální netematická varhanní skladba.

Záměrem letošního zadání soutěže je podpora Mešních zpěvů, českého graduálu. Zpěvníku, který přestože obsahuje

mnoho krásných písní z pokladu našeho kulturního dědictví, zůstává celých třicet let opomíjen a nedoceněn. Zadavatel uvítá, pokud se tématem skladeb obou kategorií stanou melodie a texty z Mešních zpěvů.

Specifikace kat. A: doprovod varhan (realizovaný nebo generálbas), nebo bez doprovodu (a cappella); text biblický, liturgický nebo vlastní, jazyk čeština. Důležitým kritériem je *duchovní styl* a praktická použitelnost díla v běžném liturgickém provozu. Skladby pro sólové hlasy mohou vhodně využít (nebo zaměnit) jeden nebo několik běžných nástrojů (housle, flétna...). Tím je myšleno malé obsazení, které může být při liturgii snadno k dispozici (z farnosti, místní ZUŠ atd.). Podmínky kat. B jsou volnější, lze použít i nástroje. Doporučuje se praktická použitelnost, což může znamenat také nižší obtížnost díla.

Nejllepší skladba nemusí být nutně objevená. Pokud má vyhovět požadavku zadání: „skladba k praktickému liturgickému použití“, nemusí hodnocení: „spotřební hudba“ znamenat chybu. Dobrá

skladba může být ta, kterou stojí za to hrát a poslouchat více než jednou.

Způsob doručení: elektronicky ve formátu PDF (nejlépe se zvukovým souborem) na e-mail: Psalterium.SDH@gmail.com, do předmětu uveďte: SOUTĚŽ případně v tištěné formě na adresu: Společnost pro duchovní hudbu, z. s., Kolejní 4, 16000 Praha 6.

Podmínkou zařazení do soutěže je poskytnutí osobních údajů. Skladby přihlášené anonymně, pod pseudonymem, kde se nepodaří autora ověřit, nebudou hodnoceny. Souhlas s provedením a publikováním díla může autor odmítnout. Skladby jsou hodnoceny jako anonymní. (Identitu autorů zná pouze administrátor soutěže, porotci nikoliv). Každý autor může zaslat nejvýše 3 skladby do jedné kategorie.

Nejllepší skladby budou oceněny, honorovány, koncertně **provedeny 30. 11. 2023 od 19 h** v kostele Panny Marie pod řetězem a publikovány jako příloha Psalteria nebo jako samostatná publikace.

Ondřej Šmíd, administrátor soutěže

Kam dál

Vážení příznivci duchovní hudby, milí kůrovci,

Valná hromada Společnosti pro duchovní hudbu (SDH) mě na návrh výboru SDH dne 10.9.2022 zvolila novým a v pořadí čtvrtým předsedou SDH. Dosavadní předseda Jaroslav Eliáš již kandidovat nechtěl. Výzvu výboru SDH ke kandidatuře na tuto funkci jsem přijal s velkou nejistotou u vědomí, že předsedy přede mnou byly takové osobnosti jako Petr Eben, Jan Hanuš a také Jaroslav Eliáš.

Posledně jmenovanému chci vyslovit za nás za všechny velké poděkování. Jaroslav „táhl káru“ předsednictví nejméně dvacet let a za tu dobu SDH uskutečnila pod jeho vedením řadu projektů: máme mezinárodní letní školu duchovní hudby Convivium (v r. 2022 to byl již 19. ročník); máme časopis Psalterium, který je v poslední době doprovázen i vydáváním notovin; máme festival Svatováclavské slavnosti; pořádáme různé koncerty atd. atd. Díky Jaroslavu Eliášovi a lidem, kteří s ním spolupracovali, je tedy nač navázat. Ostatně psát o něm ve vztahu k SDH v minulém čase by byla chyba: Jaroslav dál zůstává členem a oporou výboru.

Duchovní hudba v ČR, zejména ta liturgická, nemá na různých ustláno, a proto

i před SDH stále stojí významné úkoly. Často se nám zdá, že se s existujícími problémy nedá nic dělat. Ale je to situace podobná boji s blbostí: nedá se to vyhrát, ale nesmí se to vzdát.

Moje představa smyslu SDH je propojování lidí tak, abychom se navzájem podporovali při hudební liturgické službě. Dál už je to zdánlivě jednoduché: identifikovat hlavní problémy, nalézt možná řešení a lidi, kteří by byli ochotni ta řešení postupně realizovat. Ale nalézat ochotné lidi, to je vlastně ten největší problém – nejen duchovní hudby. Bez této ochoty by ale neexistovala občanská společnost – mj. spolky, politické strany, ale ani církev by bez dobrovolníků nefungovala.

Představa, že problémy duchovní hudby u nás vyřeší pár lidí z výboru SDH, není realistická. Proto se na vás, vážení příznivci duchovní hudby, obracím se třemi nápady:

- (1) nejste-li ještě členem SDH, budeme rádi, pokud se za člena přihlásíte prostřednictvím přihlášky na webu SDH (www.sdh.cz);
- (2) k identifikaci problémů duchovní hudby je připravován i online dotazník, který dostanete e-mailem; věnujte mu prosím pozornost;
- (3) budeme vždy rádi za vaše kvalitní (a publikovatelné) příspěvky pro náš časopis Psalterium Folia: zde se nabízí několik nápadů: (a) významná výročí význam-

ných osobností duchovní hudby, byť jen regionálního významu; v případě skladatelů přichází v úvahu vydání nějakých not (říkáme tomu projekt Místní mistři), (b) info o budoucích či minulých významných koncertech duchovní hudby, (c) perly významných kostelních archivů, (d) info o vědecko-výzkumných pracích na toto téma, (e) info o významné skladbě, kterou jste nacvičili; (f) info o tom, co zajímavého jste slyšeli na svých cestách; (4) pokud byste se dokonce byli ochotni se jakýmkoliv způsobem zapojit (možná byste měli chuť zapojit se i do práce výboru), např. pomoci s některou z výše uvedených rubrik časopisu (což s sebou nese kontaktování relevantních osob a institucí), tak to by bylo rovněž skvělé.

Jsem prý naivní, říkají mi, stejně nikdo nic nenapíše ani neudělá. Byli jsme na návštěvě našeho sesterského moravského spolku Musica Sacra, který slavil 30 let existence. Daří se mu dobře, protože jeho členové jsou aktivní. Věřím, že i SDH může rozkvést péčí svých členů. Nevěřím na stachanovská vzednutí, věřím na drobné příspěvky od těch, kdo kromě práce pro vlastní farnost budou občas ochotni podělit se o něco s ostatními kůrovci. Napadá mě věta z Apokryfů od Karla Čapka: neobdivuji na Ježíši, že oživoval mrtvé, ale že oživoval živé. Věřím, že s trochou dobré vůle a nasazení se to může týkat i naší SDH.

Váš

Pavel Svoboda

OBSAH

Convivium 2022	1,4
Zadání skladatelské soutěže SDH 2023	2
Rok s Liturgickými zpěvy	9
Úloha krásy v liturgii a nová tvorba liturgické hudby	10
Renesanční polyfonie a baroko v Latinské Americe	15
G. P. da Palestrina: Missa de Beata Virgine (1567)	16
Píseň k Panně Marii Ledecké, aneb Zpráva o nemocích v Čechách 18. století	19

Notové přílohy

G. P. da Palestrina: Missa de Beata Virgine (1567),
transpozice pro smíšený sbor.
přepis a edice: Ondřej Dobisik
redakce: Ondřej Šmíd

Vážení přátelé duchovní hudby,

dovoluji si požádat o vaše laskavé příspěvky za rok 2022 a předešlé roky, pokud jste příspěvek neposlali. Dobrovolné dary, členské příspěvky spolku SDH nebo předplatné časopisu pošlete na uvedené číslo účtu.

Předplatné časopisu Psalterium činí 200 Kč. Členské příspěvky SDH (by měly být) 250 Kč ročně. Členové dostávají časopis zdarma, mají nárok na bezplatnou prezentaci svých aktivit, volnou sezónní vstupenku na festival SVS, slevu z kurzovního na Conviviu a slevy na další akce pořádané SDH. Předplatitelé časopisu Varhaník, knihovny, školy, studenti a jinak potřební mají možnost požádat o zaslání reklamních výtisků zdarma (nebo mohou přispívat částkou dle svých možností).

Ondřej Šmíd,
výkonný místopředseda SDH
Psalterium.SDH@gmail.com

PŘEDPLATNÉ A ČLENSKÉ PŘÍSPĚVKY

ČÍSLO ÚČTU SDH:

2000558468 / 2010 (FIO Banka).

Platbu laskavě provádějte bankovním převodem. Do zprávy pro příjemce uveďte jméno, pokud znáte své číslo v databázi členů (na stránkách SDH), můžete je uvést. Platbu můžete rychle provést pomocí QR kódu, pokud používáte aplikaci el. bankovníctví ve svém chytrém telefonu.

MINISTERSTVO
KULTURY

Časopis vychází s finanční podporou Ministerstva kultury ČR

Vážení čtenáři,

V tomto čísle se představuje nový předseda SDH široce známý docent Pavel Svoboda. V článku děkuje bývalému předsedovi Jaroslavu Eliášovi, že dlouhá léta „táhl káru“ a ptá se Nerudovsky *Kam dál*. K větrání staré káry duchovní hudby mu všichni přejeme mírný, svěží vítr.

Ke zprávě o Conviviu 2022 připojujeme další související články. Od nemoci a války se dostaneme ke staré Mariánské úctě v Ledči nad Sázavou. Přes Petra Ebena a uvádění jeho nových Liturgických zpěvů se dostaneme k oživlé české sekenci ze mše za zemřelého a z Convivia přiblížíme obsah jednoho koncertu a přednášky. Vít Běbar připravil program, který lze provokativně nazvat „Indiánské baroko“ a P. Christian Pšenička připravil meditativní přednášku o vnímání krásy – hudby – liturgie.

Convivium se vrátilo na Velehrad. Napadá mě, že s Velehradem souvisí nejstarší známý písemný doklad o krádeži bicyklu u nás i ve střední Evropě. Věděli byste, ve které době to bylo? Věděli: „Cyril a Metoděj přišli na území Velké Moravy o kolo roku 863“.

Ondřej Dobisik připravil studii a nové praktické vydání Palestrinovy *Mše Beata Virgine*, kterou lze dobře využít v současném liturgickém provozu. Otiskuje partituru v transpozici vhodné pro smíšený sbor při dnes běžně používané výšce ladění. Další transpozice najde čtenář na stránkách časopisu.

Části mše jsou komponovány v různých modech a původně zapsány různou sadou (vysokých a nízkých) klíčů. Palestrina mše otevřela zajímavý komplex problémů: starého zápisu tónin, používání klíčů a transpozic, ale zejména problémy vlivu dobové praxe a subjektivní estetiky na práci editora resp. interpreta. Studii a názory současných i starých mistrů přineseme v příštím čísle.

Convivium 2024 se bude konat opět na Velehradě v termínu 17. – 25. 8.

Uzávěrka pro přihlášení skladeb do skladatelské soutěže SDH je 31. 10. 2023.

Zadání a kategorie skladeb jsou stejné jako v minulém roce.

PSALTERIUM, revue pro duchovní hudbu

Ročník 16, č. 1–2/2022

Vychází 4x ročně, vydává Psalterium s. r. o.,

Kolejná 4, 160 00 Praha 6

IČ 26448203, tel. 608 950 005, psalterium.SDH@gmail.com

<http://psalterium.cz>

Redakční okruh: Jaroslav Eliáš, Tomáš Slavický, Jan Baťa,

Martin Bejček, Josef Kšica, Ondřej Šmíd (šéfredaktor)

Jazyková redakce: Šárka Dohnalová

Design: Jana Majcherová, Andrea Šenkyříková

Sazba: Martin Šmíd, **Sazba notové přílohy:** Ondřej Dobisik

Registrace: MK ČR E 17101 ze dne 30. 10. 2006,

ISSN 1802-2774

psalterium
2023

pokračování ze strany 1

Kláster a samozřejmě Páter. Diskuse o hudbě několikrát v pozdních hodinách vystřídaly debaty nikoli příslušníků odlišných konfesí a milovníků jiných hudebních žánrů, ale spíš přívrženců různých ritů. Horlivé hádky „o katolicizm“, jak říkal Jakub Burzyński, spíš napovídaly, že se ve sklepech točí polotmavá třináctka Démon.

Pro hru dětí a k relaxaci bylo možné využívat také barokní zahradu, jež přiléhá k budově školy, park, který se táhne za bazilikou kolem rybníčků a umělých jezírek i okolní lesy. Stravování o víkendech probíhalo v restauraci mimo areál kláštera. Na zpáteční cestě zejména z oběda číhala nástraha jménem zmrzlina a cukrárna. Samotný Velehrad, nedaleké Buchlovice, hrad Buchlov i Uherské Hra-

Žanna Hončarenko (UKR), seminář pravoslavného zpěvu

se areál a uzavřené nádvoří vylidní a je tam úplný klid k meditaci. Letošní kompletář měl mnoho stálých příznivců z řad nových účastníků a studentů konzervatoří a HAMU, kteří ochotně opouštěli radovánky sklepa, jen aby si nenechali ujít večerní chorál.

Tématem devatenáctého ročníku byla polská hudba. Za tím účelem byli osloveni tři lektori z Polska a polské bylo také zaměření „společného projektu“. Pravoslavnou hudbu měl vyučovat Grzegorz Cebulski, který byl hostem již několikrát. Nakonec jej však nahradila na Conviviu oblíbená Žanna Hončarenko (UKR), což bylo v roce války na Ukrajině příhodné. Seminář Polská renesance a baroko a sólový zpěv vedl kontratenorista Jakub Burzyński z Varšavy. Sólový zpěv vyučoval již v r. 2018 v Broumově a čeští hudebníci jej znají také z kurzů staré hudby ve Valticích.

Vystoupení třídy pravoslavného zpěvu

diště skýtají „kulturní“ možnosti k posezení a výletům.

Zatímco před dvěma lety začínala ranní program vytrvalá skupinka kondičních běžců, letos jsem snad z důvodu částečné absence hlavního tahouna aktivit na Conviviu, Jarka Pančochy žádné sportovní aktivity nezaregistroval. Posilovnu jsem využíval jen já během individuálních lekcí zpěvu. Muž sice nemůže dělat dvě věci současně, ale při hodině většinu času stačí, když zpívá jeden. Ten druhý kybicuje nebo radí, při tom může klidně posilovat a mít pocit, že je efektivní. Posilovna nabízí zrcadlovou stěnu, zpěvák se má občas kontrolovat před zrcadlem, a je tam volno a klid. Málokoho napadne, že posilovna je krásná cvičná třída.

O co slabší bylo sportovní nasazení, o to výraznější byla chorální skupina vstávající ke zpěvu ranních chval. Vysloveně překvapila stabilní vysoká účast na večerním kompletáři. Ve výčtu všech využitelných prostor jsem záměrně opomněl baziliku. Ta byla účastníkům k dispozici během bohoslužeb, ke koncertování, ke cvičení a hodinám varhan. Jak to však na expo-

novaných místech bývá, bazilikou proudí poutníci a prohlídky a bazilika se zamyká ve 20 h. Večerní kompletář se tak odbýval na nádvoří před bazilikou, bylo pěkné počasí a účastníkům to vyhovovalo. Velehrad je rušné poutní místo, ale večer

Jakub Burzyński (PL) vedl seminář polského baroka

Vystoupení třídy polského baroka

Colin Anderson (UK), hrál, zpíval a vyučoval spirituály a gospely

Alan Urbanek (PL), vedl seminář polské soudobé hudby a společný projekt

Jakub studovaný repertoár staré hudby dobře zná včetně málo známých souvislostí. Je to citový člověk plný emocí, který si hudbu, výuku i koncerty opravdu užívá včetně sebe, svých kostýmů i civilních outfitů. Není to rozhodně povrchní člověk, jak se ukazovalo i při večerních disputacích. Jakubovo ultrakatolické mládí a doslova minulost byly překvapivé. Jeho vhléd a pohledy na církev v Polsku byly pro nás „cizince“ v mnoha ohledech zásadní a nové a staly se neformálním neplánovaným příspěvkem „česko-polského“ ročníku.

Nováčkem na Conviviu byl Alan Urbanek (PL), profesor a děkan Fakulty skladby, dirigování, hudební teorie a muzikoterapie na Hudební akademii Karola Lipińskiego ve Vratislavi. Kromě semináře polské soudobé hudby vedl nastudování společného projektu, romantické latinské mše Desdur Stanisława Moniuszka (1819, Ubiel, Bělorusko – 1872, Varšava) pro provedení při závěrečné nedělní bohoslužbě. Urbanek je energický dirigent, který se snaží zpěváky probudit z lenosti a ospalosti a dostat z nich maximum vý-

Nastudování Mozartových Vesperae solennes de confessore (K339) řídil Marek Valášek

„Černošská třída“ a obligátní „spirituální“ choreografie

Marek Klein (SK) vedl ranní chvály, kompletář a chorální seminář

razu. Na zkouškách zpěv často přerušuje a sám sboru mocným hlasem naléhavě předvádí, jak si představuje danou pasáž vyslovit a provést. Jeho ukázky se nesly ze sálu chodbami kláštera. Energie a vzrušení vyzařuje ze všech fotografií porízených během provedení. Přestože se zabývám nejvíce barokní estetikou², napadaly mě otázky, jestli v duchovní hudbě, v textu mše vůbec existuje tak

extrémní afekt, jaký dirigent vyjadřoval, byť se jednalo o velkou romantickou mši nebo soudobé skladby.

Nastudování bylo nicméně nekonfliktní a provedení vyznělo podle mne i samotných interpretů dobře. Dirigent intenzivně pracoval se sborem, ale celou mši se sólisty prošel údajně jednou, bez připomínek. Následně však většinu sólových částí bez vysvětlení seškrtnal, čímž

Chorální třída se uplatnila i v částech Mozartových nešpor

porušil kontinuitu díla a zklamal frekventanty, kteří se zrušené části učili zbytečně.

Žanna Hončarenko se v Kyjevě věnovala pravoslavnému zpěvu mnoho let a k nám se vrací od samých počátků Convivia. Na koncertě zazněl starodávný byzantský hymnus *Enumen se Christe* ze 7. stol., velikonoční troparion Artemije Vedelja z konce 18. stol. i skladby žijícího autora Rodiona Ščedrina (*1932). Dnes na fotografiích vidíme dirigovat mladou elegantní dámu se smyslem pro preciznost, která se projevuje pozitivně nasazením i snahou nazkoušet také těžší repertoár soudobé tvorby dokonale. Na kurzech s nabitým programem je však třeba zejména ctít časový rozvrh. Na každý seminář, na každou generálku navazuje další program a zpoždění lavinově ovlivňuje ostatní projekty. Mimořádné zkoušky se často vsouvají na úkor přestávek na jídlo a odpočinek. Výsledný efekt se může místo větší jistoty díky nácvičku paradoxně projevit únavou a pocitem vyčerpání účastníků.

Spirituály a gospels vedl až na jednu výjimku vždy charismatický Thierry Fred François, který dokázal vygradovat závěrečný koncert, emocemi překonat všechny žánry, přebít vše, co předcházelo a „roztančovat“ celý kostel. Bohužel letos se během příprav omluvil; podle jeho slov Covid způsobil, že musel začít „pracovat“. Nakonec místo Convivia vyučoval spirituály na kempu jakéhosi cvičení pro ženy v teplých krajích. To nám prozradila organizátorka kempu, když žádala o propagaci svého kempu mezi účastníky Convivia, kteří Thierryho znají. Tak nevím. Každopádně platí, jak říkával P. Reinsberg: „Protože peníze jsou až na prvním místě“.

Za Thierryho se podařilo najít adekvátní náhradu v Anglii. Na spirituály potřebujete černocho, a tak francouzského afroameričana vystřídal anglický afroameričan Colin Anderson. Na první pohled metrosexuál s holou černou hlavou

a copánkem na bradě. Ovšem ve skutečnosti slušný elegantní pán, který zpívá, doprovází se na klavír a dokáže strhnout, ne tak extrovertně, sám nezpíval sólo, nechal vystupovat, vyniknout účastníky, ale přesto sklídl potlesk podobně jako jeho předchůdce. Třída spirituálů vždy vystupovala jako poslední – zlatý hřeb programu. Letos byla ředitelem zařazena na první závěrečný koncert a vrchol druhého koncertu v sobotu patřil W. A. Mozartovi.

Jeho nešpory ze salzburžské katedrály *Vesperae solennes de confessore* (K339) jsou široce známé zejména populární sopránovou árií *Laudate Dominum*. Mozart je značka, navíc na Conviviu byl jediným programem barokní figurální hudby – se sóly a orchestrem, a tak není divu, že o práci ve třídě byl značný zájem. Nešpory byly vedle „Společného projektu“ druhým seminářem, do kterého se zapojili téměř všichni účastníci. Marek Valášek nacvičil a řídil výběr několika sborových částí. Sóla připravovali zpěváci s Jakubem Burzyńským. Zbylé žalmy a části nešpor nastudovali choralisté pod vedením Marka Kleina (SK) a při koncertě v bazilice zpívali po stranách hlavní lodi, zatímco sbor a orchestr stál vpředu uprostřed. Continuo na cembalo hrál mladý Hřebec Václav, zbylé nástroje obsadili hráči zlínské Filharmonie Bohuslava Martinů. Dopolední a odpolední semináře gregoriánského chorálu a chorální chvály vedl již počtvrté Marek Klein z Košic, jak bylo naznačeno výše.

Ondřej Šmíd na Conviviu propagoval novou edici díla Petra Ebena – Liturgické zpěvy. Tři roky práce, rekonstrukce a srovnávání pramenů přináší ovoce. Potvrzuje se, co víme, že lidé od nepaměti vyhledávají jména a značky. Eben je značka, podobně jako Mozart.³ Díky tomu byl seminář solidně obsazen, přestože probíhal ve stejném čase jako Mozart. Soudobý jednohlas dokázal konkurovat velkému figurálnímu projektu. Přesně podle původních cílů Convivia: umožnit účast-

³ Věřím, že se oba pánové se nebudou od teď na věčnosti přít, kdo z nich je větší.

Pavel Svoboda, ředitel a moderátor Convivia 2022

Igor Dostálek vyučoval rétoriku a čtení

Jana Svobodová vedla písničky a tvoření dětské třídy

níkům aktivně poznávat (objevovat) „novou“ duchovní hudbu, kterou budou dále schopni využívat ve své praxi.

Přestože *Liturgické zpěvy* nejsou lehké písničky, ale spíš obtížné soudobé árie, ukazovalo se od první hodiny, že seminář funguje, dokáže zaujmout a na Conviviu má své místo. Zásadně k tomu přispěl Filip Šťovíček – dvacetiletý mladíček. K úspěšnému provozování Ebena, potřebujete varhaníka, který se doprovod dokáže naučit. Filip studuje na HAMU obory varhany a zpěv. Seminář Ebena doprovázel, ale tak, že to nejen rovnou zahrál, ale k tomu i zpíval. Když tedy máte varhaníka, „co to zahraje“, už stačí mít „jen“ někoho, kdo to zazpívá. To ovšem není vůbec málo, ale s pěveckou podporou lektora se podařilo projít a nacvičit přibližně polovinu všech proprií, těch snadnějších a na koncertě provést většinu nejkrásnějších antifon. Některé zpívali sólisté, jiné se naučili malé skupinky zpěváků. Více o Liturgických zpěvech ve zvláš-

Děti

Dětská třída pod vedením Jany Svobodové za asistence studentek pražské konzervatoře, hereček a zpěvaček Kláry Šmídové a Kataríny Mišejkové, měla vedle zpívání a her své těžiště v různých technikách tvoření jako každý rok. Celodenní péče o děti je od počátku unikátním výdobytkem Convivia, díky němuž se děti zabaví a rodiče se mohou věnovat veškerému programu kurzů a odpočinout si od domácích starostí. Děti vystoupily s písničkami Jany Svobodové na závěrečném koncertě a na nedělní mši zazpívaly žalm podle Bohuslava Korejse, který dle názoru ředitele kurzu odpovídal k figurální mši lépe než písnička (žalm) s kytarou. Žalm měl bohužel pouze jeden verš, tak dětské nedělní angažmá bylo velmi krátké.

Součástí kurzů je tradičně večerní doprovodný program pro účastníky i veřejnost.

Vystoupení dětské třídy

ním článku.

Vedle sborových tříd probíhal seminář pro sbormistry s Markem Valáškem, výuka sólového zpěvu s Jakubem Burzyńským a lekce varhanní hry.

Varhany a improvizaci vyučoval Vincent Rigot z Paříže, který se díky své šikovnosti, píli a dlouholeté spolupráci s Conviviem naučil, mluví a rozumí obstojně česky. Jeho výjimečný talent stále oceňují mladí studenti varhan, budoucí profesionálové, kteří přijíždějí poprvé.

Vedle hudebních tříd na Velehradě probíhal již podruhé seminář rétoriky a liturgického čtení tentokrát s Igorem Dostálkem.

Film

Letos byl vybrán polský film *Zaćma* (Zákal, 2016) režiséra Ryszarda Bugajského o pronásledování církve v padesátých letech 20. stol.

Julia Brystygier [hlavní postava] neboli Krvavá Luna byla nekompromisní a krutá prokurátorka, která v období let 1953–1956 proslula zejména jako pronásledovatelka představitelů katolické církve. Jednou z jejích tehdejších obětí byl kardinál Wyszyński[...] Na počátku 60. let přijíždí Julia do kláštera kardinála navštívit. (zdroj: ČSFD)

Kardinál dlouho váhá, jestli má se svou dřívější tyrankou mluvit a zejména má problém jí odpustit. Film se v českém překladu jmenuje *Zákal*, v anglickém „slepotá“. Nabízí se úvahy, kdo je vlastně slepý, kdo má zákal. Zaslepená fanatická komunistka, někdo další, nebo samotný kardinál, který ji nedokáže přijmout a od-

pustit? A jedná se slepotu, stará zranění, nebo jde o zákal mysli? Film o pronásledování církve za komunismu je ve skutečnosti o nás.

Divadlo

Poprvé jsme na Conviviu uvedli divadelní představení, inscenaci o životě katolického básníka, která vznikla v roce 2020 ke 115. výročí básníkovy narození.

Zahradníček – Vše mé je tvé; nastudování divadelní spolek JEDL, režie: Jan Nebeský, hrají: Lucie Trmíková a Saša Rašilov.

„Vždyť všechno mé je tvé a všechno tvé je mé a ty a já jedno jsme.“

Inszenace o nerozlučitelnosti manželství, o věrnosti a lásce, snad o odpovědnosti za druhé, za své blízké. O tom, jak se máme skvěle v kontrastu s utrpením života jiných, v konfrontaci nedávné komunistické totality u nás a současné války nedaleko od nás.

Jan a Marie Zahradníčkovi byli manželé 15 let, z nichž byl on 9 roků vězněn v komunistickém lágru. Po jeho zatčení v roce 1951 byla Marie s jejich třemi dětmi vystěhována z bytu, aby skončila na státním statku bez vody, elektřiny a topení. Když byl vězněn, jejich dvě dcery zemřely na otravu houbami. Byl propuštěn na pohřeb s tím, že už se nemusí vracet, ale pak jej stejně odvezli zpět do vězení. Marie přesto stihla počtvrté otěhotnět. Své čtvrté dítě viděl Jan až v jeho třech letech. Čtyři měsíce nato zemřel. (zdroj: JEDL)

Lucie Trmíková a Saša Rašilov v inscenaci *Zahradníček* na Conviviu

Jana Machalická v recenzi 7. 2. 2020 pro Lidovky.cz přirovnává Zahradníčkovy dopisy k dopisům Olze:

Básníka Jana Zahradníčka komunistický režim zničil, ale nepokořil. Život mu navrhl snad všechna utrpení, která může člověk snést, od tělesného postižení přes kriminál, aniž by cokoliv provedl, až po smrt dětí. Ale dal mu také lásku k ženě a její absolutní podporu. [...] Je svědectvím o síle ženy, jež se nezpronevěřila svým slibům a přijala svůj úděl neúhybně. Není to nadpozemsky svatá mučednice, je to jen milující žena, věčná a aktivní, protože taková být musí, aby přežila. Ona je tou nenápadnou hrdinkou, pevně zakoreněným stromem, o který se lze doopravdy opřít. A samozřejmě také básníkovou múzou.

Původně jsme plánovali uvést inscenaci Soukromé rozhovory, za kterou získala Lucie Trmíková v roce 2018 cenu Thálie a která není tolik depresivní a tolik z totalitní minulosti. Tato inscenace ukazuje manželství z úplně jiné, rovněž neideální strany a je svou nadčasovostí více uvěřitelná a dnešní, ve smyslu každodenní. Na-

Stále mladý Antonín Molek, jezdí na Convivium od samého začátku

Koncert skupiny Molekuly
Slovanském sále

konec se ukázalo téma pro katolické prostředí zbytečně kontroverzní, a to nejen proto, že je z prostředí protestantského. Pokud se chcete bavit i zamýšlet, lze inscenace skupiny JEDL rozhodně doporučit.

Koncert

Jeden večer v bazilice byl věnován hudbě období renesance a raného baroka v Latinské Americe. Soubor *Castello in Aria* pod vedením Víta Běbara provedl díla těchto mistrů 16. a 17. stol.: Juan Gutiérrez de Padilla, Hernando Franco, Francisco Guerrero, Giovanni Battista Riccio, Giovanni Battista Buonamente a další.

Koncert byl orámován částmi dvojsbořové mše Juana Gutiérreze de Padilla (1590–1664) *Missa Ego flos campi à 8* a od ní přijal název *Ego flos campi* celý koncertní program. Stejně dobře by se však mohl jmenovat třeba „Indiánské baroko“. Pokud vás zaujalo, co mohou mít společného indiáni a renesanční polyfonie nebo baroko, přečtete si článek Víta Běbara k programu koncertu. Doplním, že mnoho skladeb uvedených autorů je spartováno a volně k dispozici na notových portálech na internetu, a jedná se o dobře použitelný sborový repertoár.

Populární hudba

SDH se otevírá mládeži a podporuje jistě i populární žánry duchovní hudby. S kytarami a bicími proběhl ve Slovanském sále druhý koncert tentokrát folkové skupiny *Molekuly*, jejímž frontmanem je pravidelný účastník Convivia, aktivní muzikant ze Zlína, dědeček a stále mládežník Antonín Molek.

Vystoupili: Ivana Molková – zpěv, flétna, kabasa, klavír; Dušan Dvorský – bicí; Antonín Molek – zpěv, kytara; Radovan Výsmek – baskytara.

Přednáška

Přednášku nazvanou *Úloha krásna v liturgii* připravil vicerektor pražského semináře a hudebník P. Christian Pšenička O. Praem. Text přednášky, autorovy úvahy také o liturgické hudbě mohou být inspirací pro hudebníky i duchovní; otiskujeme je ve zvláštním článku.

Na nedělní mši ráno po příjezdu účastníci pod vedením Ondřeje Šmída provedli *Missu Brevis* [M221] a moteto *Laudate dominum de coelis* [M405] Alberica Mazaka. Obě skladby mají formát kantilénového moteta;⁴ střídání sóla a homofonního sboru. Sólóvý hlas přednáší krátké písňové motivy a homofonní sbor je imituje. Tento formát umožňuje provést skladby, jak se říká, na jednu zkoušku. V případě mše opakování krátkých motivů umožňuje zapojení lidu (i když nemá namnožený part) na způsob ordinaria. Navíc lze skladbu oživit a sólóvý part, který je zde napsaný pro soprán, rozdělit mezi více zpěváků.

Na Veleradě, spojovaném s příchodem Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu, jsme opět zpívali Michnovu píseň *O svatých Crhovi a Strachotovi*, což jsou Cyril a Metoděj.

V roce 2020, uprostřed covidových let, jsme psali o útrapách ve starých písních, které se zdály být dávno neaktuální. Zmíňovali jsme, že „sucho, mor, hlad a rozbroje“ se v nové formě náhle vracejí jako palčivý, samotným lidem neřešitelný problém.

V poslední sloce písně *O svatých Crhovi a Strachotovi* se zpívá:

„Od moru, hladu, rozbroje
nás vždy ostříhejte.“

V písni O svatém Václavu se kromě hladu, nemocech a drahotě mluví také o válce:

„O dědici České země,
zpomeň na své plémě,
v těžkých bídách postavené,
ze všech stran ssoužené!
Svatý Václave, nám milý,
vůdce skomonilý,
zažeň naše nepřátely,
k naší zhoubě smělý.“

Sotva přešla pandemie, přišla válka na Ukrajině, inflace a problémy financí.

Convivium 2024 se bude konat opět na Velehradě 17. – 25. 8.

Ondřej Šmíd

⁴Kategorizaci skladeb používá Saunders (2012); rozpracoval a na Mazaka aplikuje Šmíd (2013, 2022).

Rok s Liturgickými zpěvy

Liturgické zpěvy Petra Ebena upoutaly pozornost. Varhaníci žádají o transpozice pro nižší hlasy a píší zájemci, kteří se o vydání dozvěděli a objednávají edici po několika kusech pro farnost, školu nebo pro žáky a přátele. Lze je jednotlivě zakoupit u Karmelitánského nakladatelství, které distribuuje i další publikace Psalteria. S provozováním přicházejí také první zkušenosti.

Po prvním semináři *Liturgických zpěvů* na Conviviu vznesla účastnice z Bratislavy dotaz, zda by nemohly existovat i se slovenskými texty. Dlouze jsem se zamyslel a napadlo mě: „Proč ne“? Ve spolupráci s přáteli ze Slovenska, s pomocí textů předkoncilních misálů připravujeme úpravu *Liturgických zpěvů* ve slovenštině. Věřím, že tak propria Petra Ebena mohou najít uplatnění a oblibu také na Slovensku.

Liturgické zpěvy u Nejsv. Salvátora v Praze lze provozovat velice omezeně. Nejde o to, že barokní varhany jsou po restaurování laděny o půl tónu níž (a' = 415 Hz). Důvodem je nerovnoměrná teplotura varhan (konkrétně modifikovaný Rameau). Nerovnoměrné ladění je v mnoha případech čistší, ale pro soudobou hudbu jsou některé tóny a akordy nepoužitelné. Ebenovy doprovody jsou psány v tóninách s mnoha předznamenáními a posuvkami a používají tóny, které na těchto varhanách naladěny opravdu nejsou.

Když jsme před časem přišli na mši, že bychom chtěli zpívat něco příhodného na ten den z *Liturgických zpěvů*, hrál zrovna Pavel Černý, otevřel noty a dlouho listoval. Konečně zdvihl oči a řekl: „Můžeme dát tohle nebo tohle; zbytek tady hrát nejde.“ Odvětil jsem, že jsem chtěl zanechat dva exempláře Ebena na kůru jako propagaci, dar. Pavel řekl: „Tak vytrhni tyhle dvě stránky a zbytek si můžeš klidně odnést“. Zazpívali jsme některé mariánské antifony, třebaže jsou z adventu, to se nepozná a k přijímání to může být. Skutečnost je taková, že ze sedmdesáti notových stran sbírky, lze u Salvátora provádět dohromady asi deset částí z různých proprií. Dál by bylo třeba zkoušet znění a vypouštět některé tóny doprovodu.

Tato zkušenost s nerovnoměrným laděním vede k úvaze, že by bylo dobré, řekněme v rámci transpozic pro nižší hlasy, vytvořit také úpravu jednoduššího doprovodu pro méně zkušené varhaníky. Transpozice do tónin s méně předznamenáními a vypuštěnými některými tóny doprovodu by umožnily provádění i na barokních varhanách a vedly by ke „zlidovění“ *Liturgických zpěvů*, k jejich rozšíření z oblasti profesionální, koncertní do oblasti každodenní liturgie.

Zájem vyvolaný bezprostředně po vydání *Liturgických zpěvů* pramení z toho, že jsou dobré, že Petr Eben byl vynikající autor, ale z rychlosti zájmu usuzuji, že důvodem je také, že Eben je značka. Lidé od paměti preferovali značky. Dnes vyhledávají oblečení se „třemi pruhy“, na plakátech filmů a koncertů musejí být jména slavných hvězd a nejinak tomu bylo třeba před 400 lety v opeře. Slavná jména prostě táhnou. Během krátké doby jsem se mohl seznámit a hovořit s mnoha varhaníky a hudebníky, kteří se dozvěděli o *Liturgických zpěvech* a začali se zajímat se o další publikace Psalteria. Díky „Ebenovi“ získává SDH nové členy, kteří „chtějí dostávat notové edice domů“.

Získáváme zpětnou vazbu také o provádění. Z *Liturgických zpěvů* snazší a často využitelné je proprium *Mše za zemřelé*. Je to hudba důstojná ke mši na „Dušičky“ (Vzpomínka na všechny věrné zemřelé), ale zejména snadno proveditelná (stačí zpěvák a varhaník) při jakékoliv zádušní mši.

Díky Ebenovi se vrací sekvence do mše za zemřelé.

Sekvence je velmi významnou částí liturgie, která však byla druhým vatikánským koncilem ze mše za zemřelé vyřazena. Tvůrce liturgických reforem, arcibiskup Annibale Bugnini řekl: „Byly vyloučeny texty, které působí dojmem negativní spirituality, zděděné po středověku. Tak byly vyškrtnuty i texty tak známé a krásné, jako je *Libera me, Domine a Dies Irae* a jiné texty, které příliš zdůrazňují obrazy posledního soudu, strachu a zoufalství. Byly nahrazeny texty, evokujícími křesťanskou naději a dávající silnější víru ve zmrtvýchvstání.“

Eben ve své *Mši za zemřelé* je autorem „pouze“ doprovodu k chorálnímu nápěvu sekvence. Ovšem použil český text v moderním, lidsky srozumitelném překladu. Text odpovídá poslednímu překladu Římského misálu, který v exilu připravil Zdeněk Švéda před 60 lety (1957, 1960).

Zde náhle sekvence není jen strašidelná a negativní. Je to rétoricky precizně vystavěná obhajoba hříšníka, který se objektivně nemůže obhájit, ale má naději v milosrdenství. Ten hříšník paradoxně neleží v rakvi před námi, ale jsem to já.

Pro mne vrchol a nejsilnější verš leží přesně uprostřed: „Tys mě hledal do umdlení, snažels kříže utrpení, kéž to pro mne marné není.“ Chápu verš jako naléhavý lidský argument: „Přece neza-

hodíš, Bože, to všechno, co jsi pro mě udělal.“

Sekvence se vrací do pražské katedrály. Byla zpívána při pohřbu kardinála Miloslava Vlka, novináře Pavla Pecháčka nebo při zádušní mši za papeže Benedikta XVI. Po ní se mi dostalo vzácné pochvaly z nejvyšších míst (v Praze): „Mnozí říkali, že jim šel mráz po zádech a začali zpytovat svědomí.“

Domnívám se, že o to Petru Ebenovi šlo.

Uvádíme celý text sekvence, *Mše za zemřelé* je dostupná online na Psalterium.cz.

Ondřej Šmíd

1. V den ten hněvu, v den ten lkavý svět se změní v popel žhavý, Sibyla i David pravi.
2. Strašná hrůza lidstvo schvátí, až se věčný Soudce vrátí všechny účty vyrovnati.
3. Polnice zvuk pronikavý žene z hrobů četné davy, před soudcovský trůn je staví.
4. Smrt i tvorstvo žasem strnou, jak se zevšad lidé hrnou k Soudci, mnozí s hříchu skvrnou.
5. Přináší se psaná kniha, v ní je všechna hříchů tíha, podle ní trest viny stíhá.
6. A když Soudce k soudu vstane, zjeví se vše ukryvané, bez trestu nic nezůstane.
7. Copak, chudák, řeknu? Běda. Obhájce se najít nedá, vždyť i ctnostný pomoc hledá.
8. Králi hrůzně velebnosti, dárce věčné blaženosti, spas mě, zdroji slitovnosti.
9. Rozpomeň se, Pane milý, kvůli mně šels k svému cíli, nezatrať mě v oné chvíli.
10. Tys mě hledal do umdlení, snažels kříže utrpení, kéž to pro mne marné není.
11. Soudce přísný, splň mé přání, s hříšníkem měj slitování, dřív než dojde k zúčtování.
12. Bolestně svou cítím vinu, úpím, rdím se, hanbou hynu, prosím, odpusť, Bože Synu.
13. Marii dals rozhrěšení, lotr došel vyslyšení, i já doufám v odpuštění.
14. Prošby moje málo platí, ty však můžeš z lásky dáti, že mě oheň nezachvátí.
15. Kéž jsem potom ovcí věrnou, od zlých kozlů oddělenou, po pravici postavenou.
16. Trest až vyřkeš zlořečeným, v oheň věčný zavrženým, přidruž mě k svým vyvoleným.
17. V žalu se má hlava sklání, snažně prosím bez ustání, dej mi šťastné umírání.
18. Bude nářků to den, Pane, den, kdy hříšník k soudu vstane z hrobového svého lože.
19. Toho potom ušetř, Bože. Dopřej, Pane Ježíši, pokoje všem zemřelým. Amen.

Úloha krásy v liturgii a nová tvorba liturgické hudby

P. Christian M. Pšenička O. Praem

„... církevní hudba, která vychází ze slova a z jím navozeného mlčení, předpokládá vždy nové naslouchání Logu v jeho plnosti.“ (J. Ratzinger)

„...Mají oči, ale nevidí, mají uši, ale neslyší... Otupělo totiž srdce tohoto lidu!“ (Mt 13, 10–17)

Dříve než přistoupíme k tématu krásy – umění – hudby – liturgie, dotkneme se úhelného kamene těchto témat, duchovního základu – víry. Bez živého vztahu k trojjedinému Bohu – víry – se liturgie stává prázdným obřadnictvím, umění může sklouznout k „sebeoslavě“ a každá snaha člověka vyjádřit krásu zapomíná na svůj zdroj – pravý původ. Víra se rodí ze zvěstování a naslouchání Božímu slovu... „Světlem pro mé nohy je tvé slovo, osvěcuje moji stezku.“ (Žl 119) Ježíš nám přišel zvěstovat tajemství Božího království. Jsme adresáty zvěstování jeho slova. Máme ho aktualizovaně, opakovaně slyšet a přijímat, nechat se jím prokvasit, proniknout všechny oblasti našeho života. Semeno slova má vzrůstat v dobré půdě připraveného srdce a přinášet užitek. „Co je pak v dobré půdě, to jsou ti, kdo to slovo vyslechli a uchovávají ho v dobrém a upřímném srdci a s trpělivostí přinášejí užitek.“ (Lk 8, 15)

„Tam kde je převáděno Boží slovo do lidské řeči, nastává přetlak nevysloveného a nevyslovitelného, který nás nutí k mlčení – do mlčení, které vyústí do zpěvu, který volá na pomoc i hlasy kosmu, aby bylo možné naslouchat tomu, co je jinak nevyslovitelné.“ (J. Ratzinger)

Právě v tomto procesu zvěstování a přijímání Božího slova se rodí odpověď – na zvěstovanou radost a dar pokoje – člověk je srdcem vtahován do „silového pole“ Božího Ducha. To on je Inspirátor a Misionář, který vedl nejen samotného Ježíše (třeba i do pouště), ale vede i nás – církev – do hlubin radosti, slávy a nádhery Boží. Tam, „co oko nevidělo, ucho neslyšelo, co ani člověku na mysl nepřišlo, co přikrávil Bůh těm, kdo ho milují.“ (1 Kor 2, 9)

„V letech, která následovala po Druhém vatikánském koncilu, jsem si znovu uvědomil prioritu Boha a božské liturgie. Pomýlené chápání liturgické reformy široce rozšířené v katolické církvi vedlo stále více k tomu, že byl upřednostňován aspekt vzdělávací, vlastní aktivita a kreativita. Lidské počínání téměř uvrhlo do zapomně-

ní Boží přítomnost. V takovéto situaci je stále více jasné, že existence církve žije ze správného slavení liturgie a je v nebezpečí, pokud se už primát Boha neobjevuje v liturgii a tím v životě. Nejhlubší příčinou krize, která otrásla církví, je zatemnění této priority Boha v liturgii. To všechno mne vedlo k tomu, abych se věnoval tématu liturgie šířeji než v minulosti, protože jsem přesvědčen, že opravdová obnova liturgie je zásadní podmínkou obnovy církve.“ (Benedikt XVI. Teologii liturgie, XI. díl Opera Omnia) – předmluva z 11. 7. 2017)

Víra, jako živý a žitý vztah, je klíčem pro následující řádky. Každý den jsme všichni znovu zváni nově vstupovat do vztahu s Ježíšem. Víra je každý den nový dar pro můj život.

Témata víry, krásy, liturgie – uvažování a meditování nad těmito duchovními tématy – vyžaduje především rozvinutou vnímavost. „Kdo naslouchá, učí se rozlišovat. Město, jež otupuje duše, zavinilo, že člověk už pro to nemá žádného smyslu. Ve městě všechno hlučí, není tam žádného mlčení ani usebrání. Ale vyjdi ven, jdi žitnými poli nebo na tiché vřesoviště, v létě, když slunce stojí nad hlavou a dálka žhne – jak se ti pak všechno stane hlubokým! Stojíš a všečen čas zmizí. Věčnost na tebe hledí... Celý náš život by měl být sousedem věčnosti. Stále by mělo v nás být ticho, které jest otevřeno směrem k věčnosti a naslouchá.“ (R. Guardini, O posvátných znameních)

Být nejen otevřený a vnímavý, ale také schopný žasnout – jako dítě! „Amen, pravím vám, kdo nepřijme Boží království jako dítě, jistě do něho nevejde.“ (Mk 10, 15) Jak snadno a často ale otupí lidské srdce... – „uši mají nedoslýchavé a oči zavírají, srdcem nechápu a neobrábí se, a já je neuzdravím.“ Základní nastavení křesťana je otevřenost – k tak velkému „přesahu“, který je nám každodenně vléván skrze Ducha Svatého. „...Boží láska je vylita do našich srdcí skrze Ducha svatého, který nám byl dán.“ (Řím 5, 5)

Schopnost zahlédnout krásu, být k ní vnímavý a otevřený podtrhuje klavírní virtuos Grigorij Sokolov. Za celý svůj umělecký život poskytl pouze 2–3 rozhovory. Ten poslední po 15leté odmlce dal s podmínkou, že nebude hovořit o sobě ale o Emilu Gilelsovi, svém velkém vzoru. Co se od takových osobností můžeme naučit? „Žádné jednotlivosti“, tvrdí Sokolov. „Zajímavé je jejich spojení s uměním. A se životem vůbec. Buď to propojení vidí-

P. Christian M. Pšenička O. Praem při přednášce na Conviviu, Velehrad, 2022

te, ta energie vás promění, nebo nic. Kdo stojí před Sixtinskou madonou a nevidí její krásu, tomu není pomoci. Nepomohou žádné analýzy.“

Co je to krása?

Hans Urs von Balthasar, někdy nazývaný „teolog krásy“, je autorem 7 dílného traktátu o kráse Boha a jeho Zjevení s názvem „Weltliche Schönheit und göttliche Herrlichkeit“ – Světská krása a božská nádhera.

Bude to právě tento velký teolog 20. století, kdo nám pomůže zachytit tak abstraktní téma a často velmi povrchně používaný pojem krásy:

„Krása je slovo, které by mělo být naším prvním slovem. Krása je to poslední, čeho se myslící rozum může odvážit, protože pouze ona jako neuchopitelná záře obklopuje souhvězdí pravdy a dobra a jejich neoddělitelného spojení...“

„Pozemská kráska se jeví vždy jako omezená skrze pomíjející bytí anebo skrze harmonické uspořádání pomíjejících jsoucen, zatímco Bůh je pojímán jako absolutní Bytí i jako nekonečné Jsoucné. Oba jsou to aspekty jediného věčného života – stále září v naprosté odlišnosti bytí své překračující a ovládající nerozdílné nádhery.“

Podstupme v našem uvažování nejprve malý filosoficko–teologický exkurz. Každé bytí je definováno 4 transcendentální-

mi vlastnostmi – UNUM, BONUM, VERUM, PULCHRUM

„Člověk existuje jen v dialogu se svými bližními. Dítě je voláno k uvědomění si sebe sama skrze lásku, skrze úsměv na tváři své matky. V tomto setkání se mu otevírá horizont veškerého nekonečného bytí a ukazují se mu čtyři skutečnosti:

- 1) že je v lásce jedno se svou matkou, ačkoli ona stojí naproti němu, tedy že veškeré bytí je v jednotě;
- 2) že tato láska je dobrá, tedy že veškeré bytí je dobré;
- 3) že tato láska je pravdivá, tedy že veškeré bytí je pravdivé;
- 4) že tato láska vyvolává radost, tedy že veškeré bytí je krásné.“

„Transcendentálie leží v základu našich soudů jako něco důvěrně známého – vidíme to nejlépe na tom, že pochybení vůči jejich podstatě poměřujeme takto: lež charakterizujeme jako provinění vůči pravdě, zlo jako provinění vůči dobru, roztržky jako provinění proti jednotě, ošklivost a kýč jako provinění vůči krásě.“

To, že transcendentálie ovládají veškeré bytí, vychází z toho, že navzájem nevykazují hranice, nýbrž se vzájemně pronikají. Jako poslední transcendentálie střeží a zpečetuje krásu ty ostatní: žádná pravda ani dobro není navěky bez záře milosti toho, co je dáno zdarma. Také křesťanství, které se pod vlivem modernity upsalo pouhé pravdě (víra jako systém správných výroků) nebo jen pouhému dobru (víra jako to nejužitečnější a nejprospěšnější subjektu), by bylo svrženo dolů z vlastních výšin. Ale když světci opřeli svoje bytí o Boží nádheru, byli vždy ochránci krásy.

Mezi stvořením a jeho Stvořitelem existuje podstatná „rozdílnost, která je větší než jeho podobnost.“ Tomu co ve stvořeném bytí označujeme jako krásu, odpovídá ve vznešenosti božského bytí to, co lze označit pojmem *nádhera* (kabod, doxa, gloria). (Hans Urs von Balthasar, *Zu seinem Werk*)

J. Ratzinger ve svém textu „*Unterwegs zu Jesus Christus*“ píše: „*Kdo by neznal tak často citovaná slova Dostojevského: Spasí nás krásou? Většinou se ale zapomíná zmínit, že Dostojevskij onou spásnou krásou míní Krista. Jeho se musíme naučit vidět. Pokud jej známe nikoli skrze slova, ale jsme zasaženi šípem jeho paradoxní krásy, pak jej opravdu poznáváme a víme o něm nejen z druhé ruky. Pak jsme se setkali s Kristovou krásou pravdy, se spásnou pravdou. Nic nás nemůže přivést do kontaktu s Kristovou krásou víc než vírou stvořený svět krásy a záře na tváři světců, díky níž je zřejmá i Jeho vlastní záře.* VRCHOL KRÁSY JE V TVÁŘI UKŘI-

ŽOVANÉHO! Konstatuje Ratzinger v textu s názvem: „*Zraněn šípem lásky*“.

„Ve světě bez krásy – i když lidé se bez tohoto slova nemohou obejít a stále jej zneužívají a berou do úst –, ve světě, který by možná bez krásy ani neexistoval, už ale krásu nevidí a nejsou s to s ní počítat, v tomto světě ztratilo také dobro svoji přitažlivost, tedy zřejmost toho, co musí být vykonáno. Člověk stojí před touto skutečností a ptá se, proč má činit dobro a ne raději opak, zlo. Existuje zde přece také možnost, dokonce velmi vzrušující, prozkoumat hlubiny Satanovy. Ve světě, který se už neodvážá přitakat krásě, ztratily důkazy pro pravdu svoji klíčovou roli.“ (Hans Urs von Balthasar)

Více k tématu „krásy“ lze nalézt ve sborníku „*Krásu spasí svět*“ (2015), který obsahuje texty konference se stejným jmenným názvem pořádané na KTF UK v Praze.

Tajemství liturgie – zjevení zpřítomňované krásy

„*Vztah mezi tajemstvím, v něž věříme a které oslavujeme, se zvláštním způsobem projevuje v teologické a liturgické hodnotě krásy. Liturgie, jako ostatně celé křesťanské zjevení, je vnitřně propojeno s krásou.*“ Krása liturgie tvoří součást centrálního mystéria křesťanské víry, velikonočního tajemství. „*Krásu proto netvoří pouhý dekorativní prvek liturgie. Naopak, je jejím konstitutivním prvkem, protože je přívlastkem samotného Boha a jeho zjevení. Proto si máme být vědomi pozornosti, jakou je třeba věnovat liturgii, aby zazářila její pravá podstata.*“ Církev dává ve své liturgii prostor Bohu, aby jednal a aby se zjevovala jakožto Krása. Činí tak s vědomím, že „*záře Boží slávy překonává každou světskou slávu.*“ (Sacramentum caritatis, Benedikt XVI.)

Tyto citáty z posynodální apoštolské exhortace Benedikta XVI. jasně ukazují komplementární vztah mezi liturgií a krásou. V jakých ohledech lze vnímat a rozlišit liturgicky zpřítomňovanou krásu? Krása v liturgii – harmonický celek stvořených a člověkem upravených jednotlivostí potřebných a podporujících slavení. Krása při liturgii – vyjadřuje schopnost člověka (capax Dei) společně slavit, vnímat epifanii a poznávat trojjediného Boha jako Krásu. Krása liturgie – pozemské symbolické jednání s vědomím jeho přesahu a zároveň nedostatečnosti a eschatologického horizontu, kontem-plování trojjediného Boha jako Krásy.

Bez krásy nelze o liturgii uvažovat... Bůh sám je Dobrem, Jednotou a Krásou... Liturgie je vykonávání kněžství Ježíše Krista (setkání Boha s člověkem) – s dvojitým cílem: primárním (latreutický):

oslavování Boha; sekundárním (soterickým): posvěcování člověka;

Umění jako živá teologie

„*Umění znamená ukázat Boha uvnitř všeho.*“ (H. Hesse)

„*Celá tradice vydává svědectví pro to, že liturgie musí mít umělecké vyjádření. Liturgie a umění jsou sestry. Církev potřebuje svaté a potřebuje také umělce, obojí jsou svědky víry.*“ sv. Pavel VI. při audienci italských diecézních komisí pro liturgii a liturgickou hudbu 4.1. 1967

V našem uvažování o krásě, liturgii – jejich vzájemném vztahu postupme dále k nahlédnutí podstaty umění. Kdo svým dílem spojoval – teologii a uměleckou tvorbu – byl kardinál Špidlík. Jeho žák, Prof. Richard Čemus, o něm hovoří následovně: „*Duchovní život byl v očích otce Špidlíka uměním. Každý křesťan je povolán být umělcem, aby svým vlastním životem v sobě vytvořil živou ikonu Krista.*“ (Nikolaj V. Gogol o tom píše v povídce *Portrét.*) „*Tomáš Špidlík si velice vážil umění a umělců. Měl za to, že tajemství Boha přiblíží člověku spíše umělec než teolog, který by chtěl vtěsnat Boží tajemství do abstraktních pojmů. Špidlík říká, že dnešním umělcům často chybí schopnost oslovit něčím hlubokým, a lidé už nemají schopnost rozumět symbolům umělce – pokud ještě nějaké symboly má.*“

Špidlík často uváděl jeden příklad. Na Západě přijde profesor do posluchárny a řekne studentům: „*Já vám to teď vysvětlím, a pokud tomu neporozumíte, tak vám to namaluji. Zatímco na východě je to právě naopak. Profesor si stoupne před posluchače a řekne: „Já vám to namaluji, a když tomu nebudete rozumět, tak vám to budu muset vysvětlit.“ Církev se po nejprv zasnoubila s uměním a toto spojení jí velice prospívalo, pak se dala dohromady s vědou a to nedopadlo dobře. Kardinál důrazně žádal, aby došlo k rozvodu a Církev se vrátila ke své „první lásce.“ (R. Čemus, *Život není čas ale setkání*)*

„*Prakticky řečeno – umění nemůže být vyráběno, jako se na zakázku vyrábějí technické přístroje. Je to pokaždé dar. O inspiraci se nedá rozhodovat, člověk ji musí přijmout zadarmo. Obnovu umění ve víře není možné přivodit ani penězi ani provizemi. Ze všech věcí vyžaduje především dar nového vidění. Proto nás musí stát veškeré úsilí dostat se opět k vidoucí víře. Tam, kde je ona, nalezneme i umění pravý výraz.*“ (J. Ratzinger – *Theologie der Liturgie*)

Církev – „*přítelkyně krásných umění*“

„*Když má Církev svět změnit, zlepšit, „humanizovat“ – jak to má udělat a zároveň se zříkat krásy, která je s láskou tak těsně spjata, a s ní i pravé útechy, která je největší*

možné přiblížení ke světu zmrtvýchvstání? Církev musí zůstat náročná, musí být domovem krásna, musí vést zápas o zduchovnění, bez něhož by byl svět prvním stupněm pekla.“ (J. Ratzinger: „Zur theologischen Grundlegung der Kirchenmusik“)

Konstituce Sacrosanctum Concilium toto tvrzení odůvodňuje: „... Aby věci patřící k bohoslužbě byly skutečně důstojné, vkusné a krásné a byly znamením a symbolem vyšších skutečností...“ definujeme tři obecné klíče vhodného uměleckého vyjádření pro liturgické účely:

- 1) umění má svým zpracováním a umístěním odpovídat svému účelu (důstojnost)
- 2) umění má odpovídat citu zhotovitele i těch, pro něž je určen (vkus a krása)
- 3) umění má odkazovat k vyšším skutečnostem

Tyto parametry se vztahují jak na posvátný prostor, liturgická paramenta, tak na krásu posvátného úkonu – vše je ve službě „znamení vyšších skutečností“. Na Konferenci „Aktivizace života farností“ v květnu 2022 v Hradci Králové zaznělo několik příspěvků o funkci sakrální architektury. Právě ta dnes k mnohým současníkům přesvědčivě „hovoří“ a svědčí o duchovních skutečnostech, přesvědčivěji než mnohaslovné komentáře.

Papež Benedikt XVI. na setkání s umělci v listopadu 2009 odcitoval následující Dostojevského výrok, který je bez pochyby smělý a paradoxální ale vybízí k zamýšlení: „Lidstvo může žít bez vědy a může žít bez chleba, ale jedině bez umění by žít nemohlo, protože pak by už na světě nebylo co dělat. V tom je celé tajemství, celé dějiny.“ Malíř Georges Braque jakoby v ozvěně praví: „Umění se dělá, aby zneklidňovalo, zatímco věda ubezpečuje.“ Hledání krásy evidentně nespočívá v útku do iracionála nebo pouhého estetismu.

Hudba jako specifická podoba krásy

Kardinál Joachim Meisner označil před mnoha lety tehdejšího prefekta Kongregace pro nauku víry – Josefa Ratzingera – jako „Mozarta v teologii“. Vyjádřil tím jak lásku Benedikta XVI. k tomuto velkému skladateli, svému sousedovi ze Salzburku, tak zvuknou krásu jeho teologické reflexe. U příležitosti svých 80. narozenin 16. dubna 2007 v projevu po koncertu papež Benedikt řekl: „Jsem přesvědčen o tom, že hudba – a zde mám na mysli především velkého Mozarta – je opravdu univerzální řečí krásy. Děkuji všem, kteří spojují hudbu a modlitbu v libé znějící chválu Boha a jeho díla: pomáhají

nám oslavovat Stvořitele a Vykupitele světa, který je nádherným dílem Jeho rukou.“ (J. Ratzinger, *Die Schönheit Gottes, Ecce Homo – Seht, welch ein Mensch.*)

Čím je ve skutečnosti hudba? Odkud přichází a kam směřuje? Myslím, že lze lokalizovat tři „místa“, odkud pramení hudba. (Benedikt XVI.)

Prvním jejím zřídlem je zkušenost lásky. Lidem uchváceným láskou se otevírá jiná dimenze bytí, nová velikost a širší reality. A nabádá také k novým způsobům vyjadřování. Poezie, zpěv a hudba vůbec se zrodily z tohoto vytržení, z tohoto otevření nové životní dimenze.

Druhým pramenem hudby je zkušenost smutku, dotek smrti, bolesti a existenciálních propastí. Také v tomto případě se otevírají – opačným směrem – nové dimenze reality, které už nemohou nalézt odpověď v pouhém slovním projevu.

„Někde jsem četl, že nežijeme jen v tekuté společnosti, jak ji vnímal sociolog Zygmunt Bauman, ale že žijeme v době, kdy je i naše osobní víra tekutá. Ovšem jsou tu stále okamžiky, které nám dávají šanci z této tekutosti vystoupit a podívat se na situaci daleko pevněji a ostřeji. Jedním z těchto okamžiků je setkání s nejlepší kazatelkou na všech pohřbech. Jde o dámu, která nese jméno „Smrt“. Známy německý literární kritik Marcel Reich-Ranicki tvrdil, že literatura má jen dvě témata – lásku a smrt. Myslím, že se to netýká jen literatury, ale i našeho života...“ (Mons. Pavel Konzbul)

Třetím místem původu hudby je setkání s tím, co je božské. „... a co je už počátku součástí toho, co se nazývá lidství. Tím spíše výskyt toho, co je naprosto jiné a naprosto velkolepé, vzbuzuje v člověku nové způsoby vyjadřování. Možná lze tvrdit, že i v obou předchozích oblastech – lásce a smrti – se nás ve skutečnosti dotýká mystérium božství, a v tomto smyslu je právě dotek Boha tím, co souhrnně vzato představuje původ hudby.“

Je jen jeden žánr krásné liturgické hudby?

„Myslím, že je snazší mít krásný kalich než krásnou hudbu. S kalichem se ocitáme v umění, které nevyžaduje tentýž vztah se shromážděním, jako hudba. Stačí, že je předmět vidět a že je krásný. Hudba má mnohem více nároků. Musí být ve službách liturgie. To zároveň znamená mít texty, které odpovídají různým okamžikům liturgie. Ta musí být vskutku celebrována shromážděním skrze aktivní účast a zároveň vyjadřovat víru církevní komunity. Jsem přesvědčen, že hudba nabízí jeden z nejvznešenějších okamžiků pro modlitbu a aktivní účast při liturgii. Pro velkou část

lidí je jen výplní.“ (Mons. Piero Marini, papežský ceremonář)

Jak vyjádřit smysl hudby a umění, které je určené pro bohoslužbu? Prožívání krásy při liturgii může napomáhat k tomu, aby tajemství víry (Mysterium paschalis, Mysterium incarnationis) vlivem rutinního opakování nezevšedněla. Umění se tak stává nástrojem jistého probuzení zájmu, vytržení z „banality, která nezná tajemství“, pomocí odmítání „neplodné splojenosti“.

Nechci zde otevírat únavnou diskuzi, zda popová hudba či klasika mají přední místo v liturgii! Snad jen připomenout samou podstatu liturgické hudby: „Církevní hudbou se nazývá taková hudba, která je vytvořena pro bohoslužbu a má posvátnou a krásnou formu.“ (instrukce Musicam sacram) Tímto se ze své podstaty disponuje pro funkci „nosiče“ k modlitbě liturgického shromáždění:

„V přesném slova smyslu je liturgická církevní hudba, musica sacra, víc než hudba. Patří do oblasti modlitby. Je teologickou výpovědí, která proniká celý svět a rozvíjí se ze středu víry. Církevní hudbu vnímáme jako zjevení a zprostředkování Božího slova lidem, současně je církevní hudba také znějící odpověď člověka, který se z hloubi srdce obrací k Bohu.“ (Bonifacio Baroffio)

O vytrženosti, disciplinovanosti a vnitřní kvalitě hovoří citát Sv. Cypriána, Z výkladu otčenáše – De dominica oratione:

„Ke slovům a držením těla při modlitbě patří disciplína, která zahrnuje klid a úctu. Mysleme na to, že stojíme před boží tváří. Božím očím se máme líbit i držením těla a užitím hlasu. Nestydatost se projevuje sprostým křikem, uctivému náleží modlitba plachými slovy... Kdykoli se sejeme a sjednotíme s bratry i knězem Božím ke slavení božské oběti, nesmíme zviřovat vzduch beztvářími zvuky, ani vyklopit naše užvaněné prosby, které mají být naopak uctivé předloženy, protože Bůh... nemá zapotřebí být upomínán křikem...“

Posvátné ticho – tvořivé ticho – mlčení

K nutnosti mlčet nás autenticky přivádí „přetlak nevyřčeného a nevyřčeného“, setkání s posvátnem. Hudba a zpěv, z ticha vyrůstá a do ticha se vrací. Bůh se zjevuje jak v kráse písní, tak v síle ticha. Posvátná liturgie má svůj rytmus textů, činností, písní a mlčení. Hudba pak je jako „neviditelná architektura“ (chorál = románská architektura) – není vystavena útoku času ale je křehčí – melodie se mohou vytratit. Karolínská doba nám zanechala rozměrné, pevné hudební stavby. Ticho je mlčení, které člověku otevírá oči a uši pro jiný svět. Ticho je vždy součástí krásné hudby, krásného umění a krásného života.

Duchovní hudba vypovídá o vztahu člověka a Boha a paleta jejích vyjadřovacích prostředků není v žádném ohledu omezená. Oproti tomu liturgická hudba s sebou nese více nároků, „především má určitěho ducha a tedy velice specifický účel a smysl. A je-li zdařilá, má také specifické účinky.“ (M. Glaser, SJ)

Kritéria pro posuzování kvalit liturgické hudby

Když uvažujeme o hudebním umění v rámci liturgie, patří se pojmenovat nároky kladené na liturgickou hudbu. „Zda se něco líbí nebo ne, nebylo nikdy správné kritérium pro posuzování sakrálních věcí. Lid nesmí být utvrzován v nesprávném pojetí, nýbrž musí být povznášen a vyučován.“ (sv. Pius X.)

Liturgická hudba je na prvním místě integrální součástí liturgie (SSC 112). Pilíře kvality liturgické hudby zformuloval již citovaný Pius X. ve svém Motu proprio z roku 1903: *Svatost – posvátnost*: Ne všechny projevy figurativního umění a hudby jsou s to náležitě vyjádřit Tajemství, jež církev uctívá v plnosti víry. „Hudba bude tím posvátnější, čím těsněji bude spjata s liturgickým děním.“ Proces zesvětštění lze definovat jako „rozvolnění mezi posvátným slovem a jeho hudebním ztvárněním“. *Uměleckost*: Kritérium uměleckosti vyžaduje „dobrou formu“. Hudba nemůže být určena pro slavení posvátných obřadů, není-li „opravdovým uměním“. Musí úplně „srůst“ s texty, které prezentuje, být v souladu s liturgickou dobou a příležitostmi. *Všeobecnost*: vyslovuje požadavky přizpůsobení a inkulturace, ovšem za důležité podmínky – žádný ústupek lehkomyšlnosti a povrchnosti.

Instrukce Musicam sacram z roku 1967 rozlišuje účast věřících na vnitřní a vnější – Participatio actiosa/participatio aktiva: „Věřící ať jsou vedeni k tomu, aby svou vnitřní účastí dosáhli toho, že pozvedají srdce k Bohu. Vnitřní účast se má prozrazovat gesty, držení těla, v aklamacích, ve společných odpovědích a zpěvem.“

Od výše formulovaných akcentů na uměleckost – dobrou formu a kvalitu provedení není možné odtrhnout zásadní spirituální rozměr prováděné liturgické hudby. Ta, aby byla modlitbou shromáždění, musí respektovat „kulturní jazyk“ a aktuální duchovní disponovanost konkrétního Božího lidu:

„Nemůžeme přitom liturgickou hudbu posuzovat jen podle toho, do jaké míry vyvolává aktivní účast, ani podle její estetické či kulturní hodnoty, podle jejího účtyhodného stáří či podle její lidovosti, nýbrž podle toho, zda pomáhá ztrápenému věřícímu volat Kyrie eleison (Pane smiluj se), vykrou-

penému věřícímu zpívat aleluja a hledícímu do budoucnosti v naději na přicházející království marana tha (Pane náš, přijď).“ (Klemens Richter, *Liturgie a život*)

Citelně se mne dotýkají zmínky v Žalmech o tom, že lidem už nestačí jenom zpěv, ale dovolávají se všech nástrojů, probouzí se skrytá hudba stvoření a její tajemný jazyk. V Žaltáři, kde působí i oba motivy lásky a smrti, se ocitáme přímo u hudebních počátků církve Boží. Lze říci, že kvalita hudby závisí na čistotě a velkoleposti setkání s božstvím, se zkušeností lásky a bolesti. (Benedikt XVI.)

„Čekali ode mě hudbu nasládlou, mlzně mystickou a hlavně ukolébavající. Ale pravdy víry jsou naopak otrěsné. Myslíte snad, že žaltář vypráví o věcech mlhavých a líbezných? Žaltář bouří, sténá, vykřikuje, úpí, velebí, jása, znova a znova.“ Olivier Messiaen (1908 – 1992) zde formuluje silný spirituální prvek osobního autentického prožívání víry. V tomto smyslu je tvorba liturgické hudby i její interpretace také osobním svědectvím „co velikého mi učinil Pán“. Je výrazem duchovního života umělců – interpretů a skladatelů.

„Nová hudební tvorba vyžaduje „přístup pisatele IKON“ – půst zraku, který nechce vidět hodně věcí. Neskládat příliš rychle, ale komponovat v čase vhodném, užitečném.“ (O. Maessien)

Nová hudební tvorba?

„Církev si nikdy nepřisvojovala žádný hudební styl a žádný umělecký sloh, nýbrž podle povahy a životních podmínek národů a podle požadavků různých obřadů připouštěla umělecké formy každého období.“ (SC 123)

Kultura a estetika sice nejsou podstatou, ale za to velmi důležitým znakem dobré liturgie. Centrem liturgie je setkání s Ježíšem Kristem. Ale toto setkání musí být z naší strany podpořeno všemi silami, které má člověk k dispozici, uskutečněno v nejvyšší možné kvalitě, jak je to možné. A zde se chorál zčistajasna zjevuje jako prastarý, ctěný, vysoce kvalifikovaný, skrze zapálené lidi žijící nástroj, který dovoluje slavit liturgii umělecky, vysoce kvalitně. (G. Baumhof OSB – Psalterium 5/2008)

„Přední postavení zaujímá gregoriánský chorál. Jiné druhy posvátné hudby, především polyfonie, se ani v nejmenším nevyklučují za předpokladu, že odpovídají duchu liturgických úkonů a podporují aktivní účast všech věřících.“ Tak hovoří úvod do nového misálu v č. 41 – Gregoriánský chorál tvoří neoddiskutovatelně „kánon“ – měřítko vhodnosti hudby a zpěvu určených k liturgii. Je tomu tak pro svou jednoznačnou provázanost a služebnost biblickým textům a slavení liturgie.

Následující text velmi trefně a vyváženě postihuje úskalí příliš zúženého pohledu na prováděcí praxi liturgické hudby:

„Gregoriánský chorál nelze ničím nahradit, jeho nesporný úspěch je však úspěchem jiné doby, jiného jazyka a jiné kultury. Navíc je třeba pro liturgii nalézt výrazové prostředky dnešní. Zároveň je nutno smířit se s pomíjivými pokusy a nevyhnutelnými zániky, aby se mohla současně určitěho svátku či liturgické doby? A také, aby byl úkol o něco složitější, rytmizaci, která je nutná pro zapamatování celé skladby? Jak proplout mezi úskalími teologické správnosti z jedné strany a náboženského sentimentalismu ze strany druhé? Jak se vyhnout odrhovačkám bez toho, aniž bychom upadli do takzvané „soudobého“ esoterismu? Zkrátka je zřejmé, že celý podnik není snadný a že zmetků bude poměrně mnoho.“ („Sans relache je te rends grace“ – textes et musique Sept–Fons)

Taková díla budou muset nutně odpovídat měřítkům velmi obtížně sladitelným: texty i melodie musí být „pravdivé“ neboť mluví o Bohu a současně „pěkné“ neboť se k bohu obrací. Ale jak dát prostor současně svobodné inspiraci básníkově a potřebám určitého svátku či liturgické doby? A také, aby byl úkol o něco složitější, rytmizaci, která je nutná pro zapamatování celé skladby? Jak proplout mezi úskalími teologické správnosti z jedné strany a náboženského sentimentalismu ze strany druhé? Jak se vyhnout odrhovačkám bez toho, aniž bychom upadli do takzvané „soudobého“ esoterismu? Zkrátka je zřejmé, že celý podnik není snadný a že zmetků bude poměrně mnoho.“ („Sans relache je te rends grace“ – textes et musique Sept–Fons)

„Má umění zapotřebí církve?“ Tuto otázku položil sv. Jan Pavel II. ve svém „Listu umělcům“ (2000) a hned povzbuzuje umělce, aby „znovu objevili náboženskou zkušenost a aby v křesťanském zjevení a „velkém kódu“, kterým je Bible, objevili pramen nové a motivované inspirace.“

Najdou se dnes teologové – básníci, hudebníci – skladatelé, pro které bude liturgie inspirativní příležitostí? Zvláště při tvorbě mešních proprií, která mají uvádět společenství věřících do slavených tajemství?

„V liturgické hudbě spatřuji úkol, který mi je uložen společenstvím věřících lidí, ať už jakéhokoli vyznání. Plnění tohoto úkolu souvisí s mým přesvědčením o jisté služebnosti hudby oproti komponování jako sebe-realizaci.“ (Petr Eben)

Zde vyslovené volá po zachování věrnosti, úcty a respektu k tradici – ale k „duchu“ a ne k prostředkům! Máme z tradice čerpat a tvořit, jak jsme toho nejlépe schopni. Tedy nebyť jen strážci pole se zakopaným pokladem. „Tradice neznamená uchovávat popel, nýbrž nést dále oheň. Je zapotřebí lidí, kteří jsou tímto ohněm sami zapáleni a ponesou tento plamen dál.“ (G. Baumhof OSB)

Umělec je strážcem krásy – naše poslání

„...Ale blahoslavené jsou vaše oči, že vidí, a vaše uši, že slyší...“ (Mt 13, 16)

„Církev si váží služby, kterou poskytlujete společenství. Pomáháte tak vnímat přitažlivost krásy, která detoxikuje prostřednost, povznáší k Bohu a sjednocuje srdce chválou a něhou.“ Papež František se takto vyslovil při setkání se členy chrámových sborů Italského sdružení svatě Cecilie.

Jaké cíle máme pro „dobrou“ církevní hudbu? Základní premisy pro naznačení dobrého směru našeho snažení v oblasti liturgické hudby by se daly shrnout do těchto vět: „Pozemská liturgie nám poskytuje něco jako předchuť účasti na liturgii nebeské.“ „O čem nelze hovořit a zároveň se nesmí mlčet, o tom je nutno zpívat.“ „Cíl liturgické hudby spočívá v oslavě Boha, posvěcení a vzdělání věřících.“

Umělci svým dílem formují další generaci. Konkrétní vzdělávání v oblasti liturgie / liturgické hudby – opravdová výchova farních společenství – vyžaduje osobní a vytrvalé nasazení kompetentních odborníků. Je nadějně, že plody takových snah jsou vidět už v řádu několika let na vyrůstající generaci – např. při budování tradice rořatních zpěvů, vedení sboru mladých ve farnosti, poctivá práce se scholou složenou z aktivních věřících farního společenství, úsilí o budování liturgických zpěvů – nácviky před nedělní mší sv. atd... Díky všem, kteří s vytrvalostí a kvalifikovaností poctivě vychovávají k dobrému vkusu! Jinými slovy – otevírají oči, uši a srdce pro tajemství Božího království! „Dobrá církevní hudba je nezbytná, aby víra zůstala živá.“ (Georg Ratzinger)

„Umění naši smyslovou zkušenost světa zintenzivňuje, kýč ji uspává či zplošťuje. Kýč je bytostně parazitní, krásu nevytváří. Jeho líbivost není způsobena jeho estetickými kvalitami, ale jeho emocionální či sentimentální vlezlostí.“ (T. Kulka)

Jedním ze zásadních posláních umělců v církvi je poslání sv. Jana Křtitele: Svou tvorbou vyrůstající z živého vztahu s Bohem ukazovat kým On je a připravovat mu cestu – do otevřených srdcí. (Jan 3, 30 – „On musí růst, já však se menšit.“) Jedná se o – Benediktem XVI. výše jmenovanou prioritu Boha v liturgii – rozpoznání se na Boží přítomnost. A také základní rozměr „služebnosti“ umění a hudby – k pozdvihnutí (disponování) srdce k Bohu. Tento pokorný přístup a také vděčnost vůči Bohu na konci svých skladeb prostě vyjadřoval J. S. Bach zkratkou: SDG – Soli Deo Gloria – Sláva Bohu samotnému, vytvořeno k chvále Boha.

Pečlivost při výběru liturgické hudby. Umění obřadů vyžaduje, aby k němu ti, kdo liturgii připravují, přistupovali s uměleckou citlivostí a s pastorační ohleduplností. Hudba koná to, co pouhá slova vykonat nemohou (emocionální působivost) – schopnost vyjádřit významový nebo citový rozměr slovy nesdělitelný. Hudba má sloužit potřebám liturgie, ne jí dominovat, obracet pozornost na sebe samu či na hudebníky. Odpovědné a kompetentní osoby by měli dbát spíše na společné dobro Božího lidu než na své sklony.

„Církev dnes nepotřebuje tolik učitele jako svědky.“ (sv. Pavel VI.) Co dnešní člověk vnímá jako přesvědčivé je autenticita. Mohli bychom ji definovat jako soulad mezi nitrem a jeho hodnotami a tím, co konám navenek. Myslím, že toto je naše poslání – žít přesvědčivě s Ježíšem, chválit jej životem tak, že naše liturgie – chvála a hudba v ní – bude odrazem života inspirovaného Duchem. Zde nacházím podstatný základ liturgické hudby, bez něž se provozování sebevzácnějšího kusu historického pokladu církevní hudby může stát jen sebe oslavným tančením kolem „zlatého telete“ – sebestřednou modloslužbou.

Hudba se může stát „hudebním hlášením, zvěstováním radostné zprávy“, mocným prostředkem dotyku milosti – v těchto intencích jsou nazývány Bachovy Matoušovy pašije „pátým evangeliem“.

„Církev musí zůstat náročná, musí být domovem krásna“ stejně jako ze své podstaty je putujícím společenstvím, které hledá prostředky k autentickému a srozumitelnému vyjádření chvály jazykem současného člověka (pastorační hledisko). Sv. Pavel VI., doporučoval pěstovat *sensus ecclesiae*, tedy církevní citění, rozlišováním v liturgické hudbě takto: „Ne všechno je platné, ne všechno je dovolené, ne všechno je dobré. Posvátno a krásu je zapotřebí snoubit v harmonické a zbožné syntéze.“ (Discorso alle religiose adette al canto liturgico, 15. dubna 1971¹).

V přemýšlení o poslání církevního hudebníka nechme zaznít konstatování Bonifacia Baroffia, (ředitel PIMS – Papežský institut pro posvátnou hudbu) z roku 1994, kdy Praha v klášteře na Strahově hostila mezinárodní sympozium o liturgické hudbě:

„Celkový obraz současné evropské církevní hudební praxe je v mnohém směru chudý a bídný. Jistě že existují regionálně ohraničené výjimky. Ve stále šířící se poušti se vždy znovu objevují oázy, v nichž stále ještě z ducha víry vzniká a rozkvétá krásna. Lze se jenom divit, když vidíme, kolik lidí

ze všech vrstev Božího lidu se s větší odhodlaností a úsilím věnuje liturgické a hudební službě. Církevní hudebníci nemají z mnoha důvodů jednoduchý život. Jednou z největších překážek pro výkon jejich služby je častá kulturní slepota a hudební hluchota kléru (klinický případ estetické slepoty). Základní teologické vzdělání církevních hudebníků a zároveň hudební výchova teologů jsou důležité předpoklady pro živou a důstojnou církevní hudbu.“

B. Baroffio hovoří o formaci. Ta se dotýká nejen roviny intelektuální ale především roviny spirituální a zkušenostní. Co tím myslím? Je třeba si uvědomit, že liturgie se „děje“, „koná“ a že tedy porozumět a pochopit liturgii lze „konáním“. Umění chrámového hudebníka či varhaníka nespočívá v nastudovaných znalostech, ale v nabytých dovednostech...

Hudebník sloužící liturgii by měl rozvíjet dva základní směry svých kompetencí – „odbornou – řemeslnou“ a „charismatickou“. Kompetenci odbornou charakterizuje rozvíjení hudebních dovedností. To vyžaduje systematickou práci a nabytí „hudebně – řemeslné“ zdatnosti. Každý dle svých možností – nadání, času – by měl rozvinout plně škálu svých varhanních či zpěváckých znalostí a dovedností tak, aby se mu v posledku služba na kůru stala svobodným prostorem radosti. Příležitosti k rozvinutí poskytují na mnoha úrovních různé kurzy. Kompetencí „charismatickou“ myslím na osobní roviny duchovního života. Poslání církevního hudebníka lze charakterizovat jako charisma „hudebního zvěstování a hlášení“. Provázet by je mělo osobní úsilí o živý vztah s Bohem ve společenství církve – růst v podobnosti s Kristem, skrze modlitbu, svátostný život. V životě ze svátosti a v osobní modlitbě se mi Bůh dává zakoušet – v odpuštění, očišťování srdce, uvádění do toho „kým On je“. Z této vzrůstající disponovanosti srdce se pak rodí upřímná odpověď chvály, kterou „rozdmýchávajíc“, právě hudebníci slouží Božímu lidu – sami do ní vtažování Božím Duchem. Domnívám se, že právě na tuto cestu formace jsme zváni.

Závěrem, po všech předchozích úvahách, si dovoluji připojit citát od C. S. Lewis – Úvahy o žalmech:

„Zatím v tomto pozemském čase – naše obřady, pokusy o zbožnost, zpěvy apod. – pouze ladíme své nástroje! Ladění v orchestru může být samo o sobě příjemné, pouze však pro ty, kteří mohou, třeba jen málo předjímat symfonii. Naše nejposvátnější rituály jsou, právě tak jako ladění, příslibem a nikoliv vlastním koncertem.“

... ale už dnes začíná náš zpěv vítězné písně Beránkovi (Zj 15, 3), které se učíme jako „Boží melodii“ našim „vyřadováním se“ do harmonie Pravdy, Krásy, Ušlechtilosti.

¹ https://www.vatican.va/content/paul-vi/it/speeches/1971/april/documents/hf_p-vi_spe_19710415_religiose-canto-liturgico.html

Renesanční polyfonie a baroko v Latinské Americe

Článek k programu *Ego flos campi* souboru Castello in Aria, koncertu, který zazněl v rámci Convivia 2022 na Velehradě.

Situace ve světě na přelomu 16. a 17. století byla pozoruhodná v mnoha ohledech: Postupně vznikla první opravdu globální říše, španělské království, které svou moc a bohatství postavilo na zámořských državách. Neméně důležité byly vojenské srážky Habsburků s protestanty v Nizozemí, s Turky a nakonec samotná Třicetiletá válka, která zpusťovala části Evropy. Zároveň se také pozvolna měnil umělecký styl: V hudbě se vrcholně renesanční styl *prima prattica – modo antico*, v našem programu reprezentovaný např. španělským skladatelem **Diegem Ortízem**, pod vlivem umělců jako Claudio Monteverdi začal proměňovat na styl zvaný *seconda prattica* nebo také *stile moderno*, tedy barokní zvukomalebnější pojetí hudby, kde není nouze o disonance, změny temp a výrazu. Žákem Claudia Monteverdiho byl i františkánský kněz **Giovanni Battista Buonamente**, který skládal také na habsburském dvoře ve Vídni pro Ferdinanda II. a Ferdinanda III. V Benátkách vychází r. 1620 i třetí sbírka instrumentálních skladeb **Giovanniho Battisty Riccia**.

Zatímco v evropské hudbě lze již 17. století považovat za baroko, ve španělských koloniích ve Střední a Jižní Americe přetrvával duch renesance, ovšem se prvky hudby domorodých indiánů. S nimi vstupujeme do kostela s úvodní písní *Hanacpachap* v jazyce Inků. Autora hudby neznáme, text je dílem františkána Juana Péreze de Bocanegra, který kečuánštinu plynne ovládal. Jedná se o nejstarší tištěnou polyfonii v Americe (Peru, 1631).

Zde otvíráme neprávem opomíjenou kapitolu dějin hudby, kdy úroveň komponování a provozovací praxe byly srovnatelné se špičkovými evropskými centry. Dobyvatelé tak kromě násilí a jiných nepravostí přispěli i kladně – pro šíření křesťanství se ukázalo jako prospěšné zapojení nadané domorodé populace do provozování chrámové hudby. V Mexiku, Guatemale, Bolívii, Paraguayi vznikala v chrámech hudební centra s vokálně-instrumentálními soubory, které obvykle vedl *maestro di capilla* s evropským vzděláním.

Prvním takovým kapelníkem byl **Hernando Franco**, mistr polyfonie s citem pro sonoritu, činný od r. 1570 v Guatemale, a později v Ciudad de México. V rámci našeho programu jsou dvě písně jemu připisované, ale stejně dobře mohly být složeny pokřtěnými domorodci – Aztéky. Jim náleží i použitý jazyk nahuatl.

Mexické město Puebla de los Ángeles, podle legendy stvořené anděly, se od r. 1622 stalo domovem jednoho z nejvýznamnějších latinskoamerických skladatelů – Španěla **Juana Gutiérrezze de Padilla**. Díky přízni arcibiskupa se katedrála dostala na vysokou úroveň a Padilla měl k dispozici mužský a chlapecký vokálně-instrumentální soubor o 42 členech. Sám vyráběl i hudební nástroje. Páteří našeho programu je *Missa Ego flos campi (Já jsem růže šaronská)*, svým názvem poukazující na tehdy běžnou praxi přejímání motivického materiálu z jiných skladeb, inspirační moteto pro tuto mši se ovšem nedochovalo.

Padilla zde předkládá kompoziční mistrovství vícesborové techniky s tečkovaně rytmickými strukturami. Kromě

komponování v latině pro liturgické účely se podobně jako jiní skladatelé věnoval i písním – villancicos, které, ačkoli založené na lidových tancích, často nevybíravě pouličních, si nacházely cestu i do vyšších vrstev a při vhodném otextování byly tolerovány i v chrámovém provozu. Pro villancicos je typické použití drnkacích strunných nástrojů, které si ze Španělska brali misionáři s sebou a tím se zasloužili o jejich rozšíření. Příkladem může být píseň o duši přemítající o Bohem darované lásce a vděčnosti z Guerrerovy sbírky *Canciones y Villanescas espirituales*, 1589.

Zásobování výprav do Nového světa se často realizovalo ve španělské Seville, důležitým obchodním a kulturním centrem. Kromě kytar a harf se na lodě dostávaly opisy děl prvotřídních skladatelů, jako byl Tomás Luis de Victoria, Cristóbal de Morales nebo při sevillské katedrále působící **Francisco Guerrero**. Po Tridentním koncilu (1545–1563) se pro tohoto významného renesančního polyfonika, multiinstrumentalistu a dobrodruha otevřela možnost zkompo-

Program koncertu:

Anonym (1631)	Hanacpachap cussicuinin
Juan Gutiérrez de Padilla (1590–1664)	Missa Ego flos campi à 8: Kyrie, Gloria
Giovanni Battista Riccio (†1621)	Sonata à 4
Juan Gutiérrez de Padilla	Missa Ego flos campi à 8: Credo
Giovanni Battista Buonamente (?1595-1642)	Sonata à 6
Juan Gutiérrez de Padilla	Missa Ego flos campi à 8: Sanctus, Agnus Dei
Diego Ortíz (1510-1576)	Recercada Ottava
Francisco Guerrero (1528-1599)	Alma, si sabes d'amor
Hernando Franco (1532-1585)	Sancta Maria Dios itlaconantzine
Anonym	Dulce Jesús mio
Mateo Flecha (1481-1553)	El Diridindin
Ludwig Senfl (1486-1543)	Nasci, pati, mori

Účinkující:

Markéta Bébarová, Blanka Křížová j. h. – soprán; Lucie Kořínková j. h. – alt; Jakub Herzán, Vladimír Richter – tenor; Václav Kovář, j. h. – bas; Amálie Bébarová – zobcové flétny; Kateřina Stávková, Rut Rausová j. h. – viola da gamba; Radek Vašina – cink; Pavel Novotný – sackbut; Kateřina Maňáková – barokní kytara, theorba; Vít Bébar – varhanní pozitiv

novat množství chrámové hudby, mistrně skládal i světské písně.

Dulce Jesús mío patří k řadě anonymních skladeb dochovaných ze španělských misí v Bolívii, z oblasti indiánů Chiquito. Její meditativní charakter vystřídá *El diridindin*, živá, svérázná modlitba, kontrapunktický duchovní madrigal popisující horlivé vylévání vody z potápějící se lodi ze sbírky „*Las Ensaladas*“ (v překladu „Salát“, vydané v Praze r. 1581). Katalánc **Mateo Flecha El Viejo** ovšem k lodi připodobňuje hříšnou lidskou nádobu, kterou je třeba zachránit, což se podaří až příchodem Ježíše Krista na svět.

Hudební putování zakončíme motetem *Nasci, pati, mori* ve stylu, který si navzdory renesanční dataci nezadá s moderním minimalismem a témbrovou hudbou. Autorem je **Ludwig Senfl**, kněz původem ze Švýcar, který se po vídeňských studiích u Heinricha Isaaca usadil v Mnichově. Italskou píseň *Fortuna Desperata* zpracoval formou moteta s textem připomínajícím lidskou pomíjivost.

Vít Bébar

Castello in Aria

Soubor Castello in Aria se věnuje interpretaci hudby 16. a 17. století na kopie dobových nástrojů. Nezaměnitelný zvuk cinku, sackbutu, renesanční flétny či violy da gamba obstojí ve srovnání s moderními, technicky dokonalejšími nástroji – i přes vyšší náročnost hry a intonace, která vedla k jejich postupnému vymizení z hudební scény. V sedmdesátých letech minulého století dochází k oživení zájmu o autentické provozování renesanční a barokní hudby, staví se repliky starých nástrojů.

Bohaté dědictví hudby 16. a 17. století stále nabízí realizace i méně známých kompozic, často s překvapivě vysokou kvalitou. Zápis nebývá jednoznačný a potřebné úpravy (instrumentace, musica ficta, improvizace) jsou v režii souboru Castello in Aria.

Svým názvem vzdáváme poctu baroknímu skladateli Dariu Castellovi, jehož skladby rádi hrajeme. Celé sousloví Castello in Aria pak v italštině znamená vzdušný zámek, prelud. Je jím i naše hudba. Po dobu, co zní, je velmi skutečná; když skončí, rozplyne se a zůstane jen vzpomínka.

Vít Bébar vystudoval klavír na pražské konzervatoři, v oboru hra na cembalo pokračoval na Týnské škole a Hochschule für Musik Wien. Jako cembalista a hráč continua na varhany vystoupil na řadě koncertů u nás i v zahraničí, součástí provedení bývá vlastní úprava a dokomponování skladeb. Druhým povoláním je pak stavba cembal podle dobových vzorů, dále se věnuje pedagogické činnosti a výzkumu v oblasti historického ladění a akustiky.

G. P. da Palestrina: Missa de Beata Virgine (1567)

Giovanni Pierluigi da Palestrina (c. 1525–1594) byl italským skladatelem období vrcholné renesance. Jeho jméno přetrvávalo dvě staletí po jeho smrti jako vzor renesančního vokálního kontrapunktu; během studia hudební teorie se s ním setkal ještě mladý Beethoven. Většinu tvůrčího života strávil Palestrina v Římě či v jeho okolí, mimo jiné jako vedoucí papežského sboru *Cappella Giulia* v bazilice sv. Petra ve Vatikánu.

Missa de Beata Virgine, tedy „mše Požehnané Panny [Marie]“, je čtyřhlasé zpracování mešního ordinária (části Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei), které představuje, dále se tak říci, typickou formu renesanční vokální polyfonie 2. poloviny 16. století (i když ve své době již byly populární až osmihlasá zpracování). Zajímavostí je např. užití tzv. tropů, tedy textů, které běžně v mešním ordináriu nenajdeme (více o nich níže).

O pramenech

Tato edice vychází z jediného pramene, a to z tisku *Missarum, liber secundus* vydaného v roce 1567 v Římě v tiskárně Valeria Dorica (c. 1500–1565), konkrétně pak z exempláře dnes uloženého v Bolo-

gni. Pro našince budiž pro zajímavost uvedeno, že je tento tisk dochován, ačkoli neúplně, také v Moravském zemském muzeu v Brně.

Tuto mši si také nechal opsat český skladatel vrcholného baroku Jan Dismas Zelenka (1679–1745), a to snad během svých studií ve Vídni u Johanna Josepha Fuxe počátkem 18. století. Na tento, ani na jiné pozdější prameny, však nebyl při přípravě zdejší edice brán zřetel.

O textu

Texty mešního ordinária tvoří neměnnou část mše svatě; zůstávají neměnné nehlédě na to, ve které části liturgického roku se právě nacházíme. U této mše však toto neplatí absolutně, neboť je ze užito tzv. tropů (původně z řeckého *τρόπος*, latinizováno jako *tropus*, „změna“), tedy textů, které často reflektovaly konkrétní slavnosti. V tomto případě zde, nepřekvapivě, nalézáme tropy s mariánskou tematikou.

Palestrina v tomto ohledu navazoval na celou řadu skladatelů, za všechny jmenujme Josquina Desprez o více než

půl století dříve. Takto tropované Gloria postupně vymizelo v 2. polovině 16. století, po Tridentském koncilu; v misálu z roku 1570 takto tropované Gloria již nenajdeme.

O edici

Impuls k zahájení prací původně na této edici původně vzešel z potřeby provozního materiálu k doprovodu tradiční latinské mše svaté v kostele Nanebevzetí Panny Marie a svatého Karla Velikého v Praze na Karlově dne 17. října 2019. Edice se snaží přihlížet k současným muzikologickým poznatkům, zároveň by ovšem byla ráda přístupná i pro současného zpěváka či sbormistra, který o pravidlech skládání a řízení hudby dávno minulé nemusí mít ponětí. Právě proto byla tato edice nejprve ověřena v běžném liturgickém provozu, aby všelijaké překlepy, omyly či nedostatečnosti mohly být včas odhaleny a uvedeny na pravou míru. Jakékoli další prohršky proti dobrým mravům padají na hlavu autora.

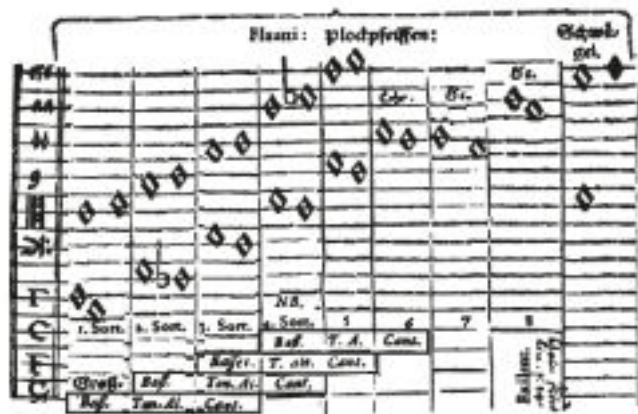

Problém transpozice

Zajímavým a poněkud opomíjeným aspektem hudby tohoto období je užívání tzv. vysokých klíčů, neboli *chiavette* („malé klíče“). Bráno s lehkým nadhledem: bylo tehdy běžnou praxí zapisovat (od shora) první part (z dnešního pohledu soprán) v notovém klíči C1 (tj. nota c' na první lince zdola), druhý part (alt) v klíči C3, třetí part (tenor) v klíči C4, a spodní part (stejně jako dnes) v klíči F4. Tyto prameny se dají i dnes interpretovat bez větších problémů tak, jak byly zapsány. Když si však prohlédneme větší množství dostupných pramenů z tohoto období, velice často se zdá, jako by bylo toto schéma vlastně posunuto o jeden krok výše, kdy se: k „sopránu“ přiřadil nový klíč G2, k „altu“ klíč C1 (pův. soprán), k „tenoru“ klíč C3 (pův. alt) a k „basu“ klíč C4 (pův. tenor). Co s tím?

Michael Praetorius (1571–1621), německý hudební teoretik a především praktik, této problematice věnoval ve třetím svazku svého teoretického díla *Syntactum musicum* dokonce celou kapitolu (na příloženém obrázku je ve spodní části pěkně vidět ono posunutí hlasů). Podle hudebních teoretiků střední a vrcholné renesance a raného baroka znamená užití této formace klíčů v zápise polyfonního díla pokyn k transpozici, a to o kvartu či o kvintu níže (podle předznačení); občas dokonce nalézáme, zejména ve varhanním partu (ať již v basové knize či *continuu*) rubriku „*alla quarta* / *quinta*“. Navíc, pokud dnes provozujeme dílo tímto pohledem netransponované, zjišťujeme, že se hlasy nachází již příliš vysoko pro pohodlný zpěv. Skutečně se tedy zdá, že pro běžnou praxi bylo téměř nutné užít výše uvedených pravidel a transponovat o kvartu až kvintu níže.

Samozřejmou otázkou zůstává, proč byly hlasy takto vůbec zapisovány: proč se uchýlovat ke komplikovaným pravidlům, podle kterých se museli muzikanti při provedení řídit takřkajíc na první dobrou, když by vše šlo zapsat ve výsledné, znějící tónině (v Palestrinově době byla takto zapisována dokonce většina

vokální produkce)! Snaha o odpověď je daleko za hranicí tohoto textu, určitě však nelze zapomenout na fakt, že v této době stále velmi záleželo na grafické prezentaci produkované hudby, a různé hudební hříčky, které ocenili pouze hudebníci věci mensurálních znalí, tak byly velmi oblíbené. Současná muzikologie pak uvažuje o soudobé potřebě konformace tehdy moderní hudební produkce se starými pravidly na základě systému *octoechos* a tradice psalmodie. Autor těchto řádků zcela otevřeně tvrdí, že ve věci nemá zdaleka jasno a uchyluje se k praktickému pojetí Praetoriova, totiž aby se muzika dobře a pohodlně prováděla.

Prováděcí pokyny

Celá mše je zapsána „*alla brevis*“, tj. lze ji dirigovat na 2 doby – ovšem kromě Osanna, které je zapsáno v proporci *tempus perfectum proportio minor diminutum*, čímž se však netřeba zatěžovat a tuto část lze ukázat jednoduše „na 3“.¹

Oproti dnešním dnům, kdy pěvecký sbor přesně rozdělujeme do hlasových skupin na Soprán, Alt, Tenor a Bas s poměrně jasně daným rozsahem (nejnižší a nejvyšší nota v partu) a tessiturou (pohodlně zpívaný rozsah; kde se melodie pohybuje nejčastěji), bylo v renesanci po-

¹ Pro ucelený přehled problematiky taktu a proporci v 16. století doporučujeme text Ondřeje Šmída v *Psalteriu* 2015, č. 3 a 4.)

jmenování jednotlivých hlasů spíše odrazem historického vývoje. Navíc, ženy měly aktivní účast při hudebním doprovodu liturgie zapovězenou (až do 20. století) zpívali tak pouze muži, případně chlapci, a z toho důvodu i nejvyšší hlas občas doputuje směrem dolů do hloubek ženami nezpívatelných, nahoru pak (v 16. století) zřídka kdy překračuje e" (asi také proto, že by opustil *gamut* daný guidonskou ruku – o tom však také někdy přistě...).

Užití při liturgii

Vzhledem k přítomnosti mariánský tropů se tato mše zvláště hodí k v podstatě jakékoli mariánské slavnosti, využití při jiných slavnostech se v současných podmínkách zcela jistě nevylučuje.

K usnadnění liturgického využití je u části Gloria a Credo notována chorální intonace pro případ, že kněz odmítá spolupracovat a intonace je v takovém případě přenechána místní schole.

Překlady textů

Latinský text z *Missale romanum* (vydáno 1570, přetisk 2004). Český překlad podle Římského misálu od P. Mariana Schallera (vydáno 1931). Překlad tropů svépomocí autora.

Ondřej Dobšík

Kyrie Kyrie, eléison.
Christe, eléison.
Kyrie, eléison.

Pane, smiluj se nad námi!
Kriste, smiluj se nad námi!
Pane, smiluj se nad námi!

Gloria Glória in excélsis Deo.
Et in terra pax homínibus bonæ voluntátis.
Laudámus te. Benedícimus te.
Adorámus te. Glorificámus te.
Grátias ágimus tibi propter magnam glóriam tuam.
Dómine Deus, Rex cœléstis, Deus Pater omnipotens.
Dómine Fili unigénite, Jesu Christe.
Spiritus et alme orphanorum paraclète.
Dómine Deus, Agnus Dei, Filius Patris.
Primogenitus Mariæ Virginis matris.

Sláva na výsostech Bohu
a na zemi pokoj lidem dobré vůle!
Chválíme tě. Dobrořečíme tě.
Klaníme se tobě. Oslavujeme tě.
Díky vzdáváme tobě pro tvou velikou slávu.
Pane Bože, Králi nebeský. Bože Otče všemohoucí!
Pane, Synu jednorozený, Ježíši Kriste!
Ó Duchu laskavý utěšiteli sirotků.
Pane Bože, beránku Boží, Synu Otce!
Prvorozený matky, Panny Marie.

Qui tollis peccáta mundi, miserére nobis.
 Qui tollis peccáta mundi,
 súscipe deprecationem nostram, *ad Mariæ gloriam.*
 Qui sedes ad dexteram Patris, miserére nobis.
 Quóniam tu solus Sanctus, *Mariam sanctificans.*
 Tu solus Dóminus. Mariam gubernans.
 Tu solus Altíssimus, Mariam coronans,
 Jesu Christe.
 Cum Sancto Spíritu in glória Dei Patris.
 Amen.

Jenž snímáš hříchy světa, smiluj se nad námi.
 Jenž snímáš hříchy světa,
 přijmi prosbu naši, ke slávě Marie.
 Jenž sedíš po pravici Otce, smiluj se nad námi.
 Neboť ty jediný jsi Svatý, posvěcující Marii.
 Ty jediný jsi Pán, vládnoucí Marie.
 Ty jediný jsi Svrchovaný, korunovaná Marie,
 Ježíši Kriste,
 se Svatým Duchem ve slávě Boha Otce.
 Amen.

Credo

Credo in unum Deum.
 Patrem omnipotentem, factórem coeli et terræ,
 visibílium ómnium et in visibílium.
 Et in unum Dóminum Jesum Christum,
 Fílium Dei unigénitum.
 Et ex Patre natum ante ómnia sǎcula.
 Deum de Deo, lumen de lúmine,
 Deum verum de Deo vero.
 Génitum, non factum, consubstantiálem Patri :
 per quem ómnia facta sunt.
 Qui propter nos hómínes et propter nostram salútem
 descendit de coelis.
 (Hic genuflectitur) Et incarnátus est de Spíritu Sancto ex
 María Vírgine : Et homo factus est.
 Crucifixus étiam pro nobis : sub Póntio Piláto
 passus, et sepúltus est.
 Et resurrexit tértia die, secúndum Scriptúras.
 Et ascendit in cœlum : sedet ad dexteram Patris.
 Et iterum ventúrus est cum glória
 judicáre vivos et mórtuos :
 cujus regni non erit finis.
 Et in Spíritum Sanctum, Dóminum et vivificátem :
 qui ex Patre Filióque procedit.
 Qui cum Patre et Fílio simul adorátur
 et conglorificátur : qui locútus est per Prophétas.
 Et unam sanctam cathólicam
 et apostolicam Ecclésiám.
 Confiteor unum baptísma in remissionem peccatórum.
 Et exspéccto resurrectionem mortuórum.
 Et vitam ventúri sǎculi.
 Amen.

Věřím v jednoho Boha,
 Otce všemohoucího, stvořitele nebe i země,
 všeho viditelného i neviditelného.
 I v jednoho Pána Ježíše Krista,
 jednorozeného Syna Božího
 a z Otce zrozeného před všemi věky.
 Boha z Boha, světlo ze světla,
 Boha pravého z Boha pravého.
 Zplozeného, neučiněného, jedné podstaty s Otcem;
 skrze něhož všechno učiněno jest.
 Jenž pro nás lidi a pro naši spásu
 sestoupil z nebes.
 (Kněz pokleká) I vtělil se Duchem svatým
 z Marie Panny a člověkem se stal.
 Ukřižován také za nás, trpěl pod Pontským Pilátem
 a pohřben byl.
 Třetího dne vstal z mrtvých podle Písem.
 A vstoupil na nebesa, sedí po pravici Otce
 a opět přijde se slávou
 soudit živé i mrtvé,
 jehož království nebude konce.
 A v Ducha svatého, Pána a oživovatele,
 jenž z Otce a Syna vychází,
 s Otcem a Synem je zároveň uctíván
 a oslavován, jenž mluvil zkrze Proroky.
 A v jednu, svatou, katolickou
 a apoštolskou Církev.
 Vyznávám jeden křest na odpuštění hříchů
 a očekávám vzkříšení mrtvých
 a života příštích věků.
 Amen.

Sanctus

Sanctus, Sanctus, Sanctus Dóminus, Deus Sábaoth.
 Pleni sunt coeli et terra glória tua.
 Hosanna in excelsis.
 Benedíctus, qui venit in nómine Dómini.
 Hosanna in excelsis.

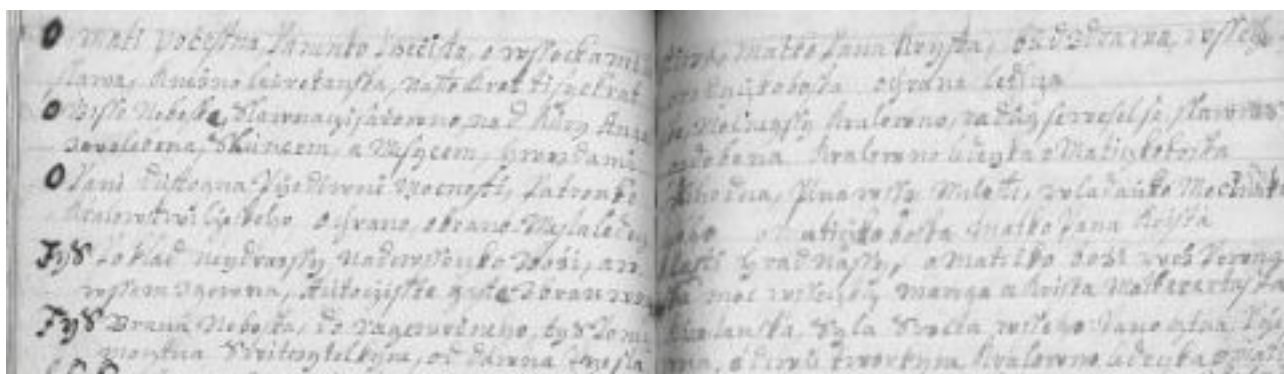
Svatý, Svatý, Svatý Pán Bůh zástupů.
 Plna jsu nebesa i země slávy tvé.
 Hosanna na výsostech.
 Požehnaný, jenž přichází ve jménu Páně.
 Hosanna na výsostech.

Agnus Dei

Agnus Dei, qui tollis peccáta mundi :
 miserére nobis.
 Agnus Dei, qui tollis peccáta mundi :
 dona nobis pacem.

Beránku Boží, který snímáš hříchy světa,
 smiluj se nad námi.
 Beránku Boží, který snímáš hříchy světa,
 uděl nám pokoje.

NM-ČMH AZ 28, fol. 44v-45r: začátek písně
 k Panně Marii Ledecké s prosbami o uzdravení

Píseň k Panně Marii Ledecké, aneb Zpráva o nemocích v Čechách 18. století

Dagmar Štefancová

Výzkum hudebních rukopisů, který dlouhodobě probíhá v Národním muzeu – Českém muzeu hudby (NM-ČMH), stále dokáže překvapit. Přístupné specializované databáze umožňují zasadit zkoumané rukopisy do kontextu, o jakém se badatelům ještě v polovině minulého století ani nesnilo. Nové informace získáváme i ze zdánlivě nedůležitých nenotovaných částí zpěvníků nebo ze zlomků vyjmutých z restaurovaných vazeb. Kromě obsahu nás zajímá historie a provenience pramenů nebo sociokulturní a náboženské aspekty jejich vzniku či užívání. V tomto rozsahu byla v poslední době věnována pozornost pěti rukopisům, uloženým v hudebněhistorickém oddělení NM-ČMH a údajně pocházejícím z Ledče nad Sázavou.¹ Tři z nich jsou pouze jednohlasé: torzo českého kancionálu z přelomu 18. a 19. století (NM-ČMH AZ 1), neúplný český kancionál z poloviny 16. století (NM-ČMH AZ 2) a torzo českého graduálu z let cca 1570–1620 (NM-ČMH AZ 27). O dalších dvou rukopisech – konvolutech polyfonie a písňových textů – se dosud v muzikologické literatuře psalo jako o vzácných dokladech českého vícehlasu z konce 16. století a prvních dekád století následujícího, byť se v obou případech jedná pouze o nevelký fragment jediné hlasové knihy z původně početnějších souborů: *Quinta vox* (NM-ČMH AZ 3) a *Discantus* (NM-ČMH AZ 28, dále jen AZ 28).

Ledečská provenience byla s velkou jistotou prokázána u posledního ze jmenovaných rukopisů – svazku s diskantovým partem několika mešních officí, včetně *Officia de Resurrectione Christi* a *Officia Dedicationis Templi* od Jana Trojana Turnovského, a s mladšími zápisy písní z 2. poloviny 18. století (data 1749, 1756, 1802). Některé z nich se obracejí k Panně Marii Ledecké (Ledečské) s prosbami o pomoc, ochranu, a – jak uvidíme vzápětí – o intervenci v konkrétních zdravotních nesnázích. Panna Maria Ledecká se tak řadí k mnoha dalším Madonám, uctívaným na zvlášť pozeňnaných a poutníky navštěvovaných místech, např. k Panně Marii Svatohorské, Vranovské,

Staroboleslavské, Svatokopecké, Příborské, Žarošické, Hostýnské, Křtinské, Ročovské, Filipovské, Kocléřské, k Mater Formosa z Hejnic atd. V současnosti se v Ledči na lokální mariánský kult v podstatě zapomnělo. Vzácná gotická soška Madony z děkanského chrámu sv. Petra a Pavla byla v roce 2004 kvůli ochraně přenesena do depozitáře Královéhradeckého biskupství,² nicméně v kostele je dodnes zachována boční kaple Panny Marie, kde tato socha kdysi stála. V citlivě opraveném interiéru zaujme renesanční kručta, která připomíná působení zdejšího literátského bratrstva s patrocinem Nejsvětějšího Kříže.

Úcta k Panně Marii dala vzniknout velkému množství textů a nápěvů: žily a žijí svým životem, některé se vzájemně překrývají a odlišují jen v detailech, jiné jsou naopak naprosto originální, některé básnický a hlavně hudebně čerpají z mnohem staršího středoevropského repertoáru, k jiným se nápěv vůbec nedochoval atd.³ Mezi mariánskými písněmi, evidovanými v digitální knihovně kramářských tisků, se ve vztahu k Ledči podařilo najít pouze *Píseň k nejblahoslavenější Panně Marii* s incipitem „My, milí Čechové, radost z toho mějme“.⁴ Ve třetí a čtvrté strofě se zpívá:

„*Pojď do chrámu Páně,
tam ji navštívíme,
ona nás přivítá,
Panenka Maria
pod svůj plášť nás přijme.*“

² Kolektiv autorů. *Uprostřed Koruny České. Gotické a raně renesanční umění východních Čech 1250–1550*. Průvodce výstavou. Vydalo Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2020 (elektronické vydání). Torzo Madony z Ledče nad Sázavou viz katalogové číslo II.IV.A, s. 123.

³ Tématem se podrobně zabývala BYDŽOVSKÁ, Iva. *Mariánské poutní písně ze sbírek KNM*. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů*. Sborník z 18. odborné konference Olomouc, 14. – 15. října 2009, Brno: Vědecká knihovna v Olomouci – Sdružení knihoven České republiky, 2010, s. 107–118.

⁴ Tisk: Praha: u Hrabovských dědiců, [1793–1818]. Citována je třetí a čtvrtá strofa z verze o sedmnácti strofách (exemplář KNM KP M 241/1). Dostupné z: www.spalicek.net. Tisk: Praha: u Hrabovských dědiců, [1793–1818]. Citována je třetí a čtvrtá strofa z verze o sedmnácti strofách (exemplář KNM KP M 241/1). Dostupné z: www.spalicek.net.

*Pojď nahoru k Leči,
tam nám to dosvědčí,
tam najdem studánku,
Kristovou matičku,
ta nemocné zhojí.“*

Obraz „studánky“ můžeme chápat doslovně i metaforicky. V dosahu pěší cesty z Ledče proslula v polovině 18. století Křížná studánka na úbočí Šafranice, vyhlášená léčivým pramenem. Stály u ní sochy sv. Víta a Panny Marie, kříž a kaplička. Ve srovnání s Ledčí, rozloženou v údolí kolem Sázavy, vedla pouť ke Křížné studánce skutečně „nahoru“. Zároveň se dá textu písně rozumět i tak, že onou „studánkou“, „uzdravením nemocných“, je myšlena sama Panna Maria.

Přenesme se nyní od tisku k muzejním rukopisům: v konvolutu AZ 28, respektive v jeho mladší části, připojené za torzo diskantové hlasové knížky, se na fol. 44v–46r nachází rozsáhlá píseň, která velmi podrobně líčí Pannu Marii Ledeckou v roli „lékařky“. Marii, ověnčené známými epitety (např. rodička Boží, slavná císařovna, brána nebeská, mocná královna, kněžna loretská, královna sluncem, měsícem a hvězdami ozdobená = Assumpta apod.), jsou zde předkládány prosby o uzdravení z mnoha nemocí, jaké v 18. století trápily české obyvatelstvo. Historikové lékařství konstatují, že k nejrozšířenějším nemocím kolem roku 1800 patřily tyfus, neštovice, spála, spalničky, úplavice, černý kašel, chřipka a pohlavní nemoci. Ještě na začátku 18. století se v zemi vyskytla poslední morová epidemie. Podle odhadu tehdy činila střední délka života u mužů 31, 01 roku a u žen 33,80 roku.⁵ Plný text dosud neznámé písně tak představuje originální dobovou zprávu o zdravotním stavu populace:

Ó, máti počestná, Panenko přečistá

„*Ó máti počestná, Panenko přečistá,
ó všecka milostivá matka Pána Krista,
buď zdráva, všech sláva,
kněžno lauretská,
nastokrát tisíckrát,
ó rodičko božská, ochrana ledecká
[Ledca?].*“

Ó říše nebeská, slavná císařovno,

⁵ KAZIMOUR, Ivan. *Historie českého zdravotnictví*, vyd. Martin Koláček – E-knihy jedou, 2016.

¹ ŠTEFANCOVÁ, Dagmar. *Ledečská provenience několika hudebních rukopisů v Českém muzeu hudby: ano, či ne?* Muzikologické fórum 11 (2022), č. 1–2, s. 96–109.

nad kůry anjelské mocnější královno,
raduj se, vesel se, slavněs zvelebena,
sluncem a měsícem, hvězdami ozdobena,
Královno ledecká, ó matičko božská.

Ó Paní důstojná, předivně mocnosti,
patronko ctihodná, plná vši milosti,
vladařko, moctnářko Království Českého,
ochrano, obrano města ledeckého,
ó matičko božská, matko Pána Krista.

Tys poklad nejdražší nade všecko zboží
a vlasti hrad naší, ó matičko Boží,
věž pevná všem zjevná, outočiště jisté,
zbraň vojska, moc všechna,
Maria a Krista matka [...?].

Tys brána nebeská do ráje věčného,
tys pomoc křesťanská, síla světa všeho,
Panno ctná, všemocná zvítězitelkyně,
od dávná přeslavná, ó divů tvorkyně,
královno ledecká, ó matičko božská.

Lékařko výborná, zdraví všech
nemocných,
vejtraho čistotná, všech ourazů škodných,
v neštěstí i v štěstí pomocnice šťastná,
v světlosti, temnosti, ó denice jasná,
Královno ledecká, matko Pána Krista.

V čas hoře a smutku potěšitelkyně
a ze všech zármutků spomáhateľkyně,
rač chránit a hájit v čas nebezpečnosti,
buď při nás v každý čas, ve všem
protivenství,
ó patronko naše, chraň nás v každém čase.

Tys padlých povstání a mdlých posilnění,
tys naše, ó Paní, v mdlobách občerstvení,
zrak slepým, sluch hluchým a chod
chromým dáváš,
k prvnímu dobrému zdraví dopomáháš,
Královno nebeská, ochrano ledecká.

Ty hlavy bolesti lehce přitrhuješ
a všecky neřesti těl našich stavuješ,
chuť dáváš, přemáháš k líbeznému spaní,
libější, lehčejší sny dáváš ve spaní,
Královno ledecká, matko Pána Krista.

Ty zimu přemáháš a palčivost krotíš,
hořkosti odjímáš a sladkosti plodíš,
žluč a jed v sladký med divně proměňuješ,
krev čistíš, vyčistíš, srdce posilňuješ,
královno nebeská, ó matičko božská.

Ty játra, ty plíce zavadlé občerstvuješ,
ty nohy, ty ruce tukem vyplňuješ,
všem nervům, všem oudům sílu uděluješ,
ničemně, sklížené znova napravuješ,
ó rodičko božská, ochrano ledecká.

Ty rány smrtelné hojíš, uzdravuješ,
vodnatelné zhojíš, občerstvuješ,
v ouzkostech, těžkostech bráníš,
polehčuješ,
lámání, píchání krotíš v okamžení,
Královno ledecká, ó matičko božská.

Ty škodivé vlhkosti z těla vyvozuješ
a sedlé hustosti rozháňáš, změkčuješ,
dušnosti, tvrdosti v plicích přetrhuješ,
od rýmy v čas zimy ty vysvobozuješ,
orodovnice, překrásná denice.

Ty v bocích píchání, i [...?],⁶
na kámen stonání, i zubův bolení,
přijímáš, objímáš, dnou zlamaným léčíš,
rozličné zimničné ty bolesti lehčíš,
královno nebeská, ochrano ledecká.

Ty staré, ty mladé chráníš ouplavice,
i velké, i malé, mrzké žloutenice,
puchejřů, pryskejřů,⁷ též i souchotiny,
všech zimnic, neštovic a vši osutiny,⁸
ó Matko ledecká, královno nebeská.

Ty nemoc padouců⁹ i malomocenství,
ráčíš mít v své moci a v plnomocenství,
šlak¹⁰ i křeč, prým¹¹ i řeč i všech zde život
nás,

nešpatnou i špatnou smrt
v rukou tvých to máš,
Pan [n]o rauletanská [= loretánská],
královno andělská.

Ty ženám neplodným k plodnosti
pomáháš,
matkám těhotným šťastný porod dáváš,
dětátka, mládátka k zrostu dochováváš,
ó matko ledecká, ó královno božská.“

Takto podrobně a zasvěceně snad mohl
veršovat jen lékař nebo apatykář... bohu-
žel však autora písně neznáme. V databázi
kramářských tisků má srovnatelný obsah
nedatovaná Písnička Modlitebni ne-
duživých lidí,¹² která sice v prosbách
za uzdravení uvádí některé shodné nemo-
ci nebo postižení (slepota, hluchota, zá-
vrat, bolesti hlavy, vředy, zlomeniny) a ně-
které přidává (melancholie, vzpříčení jeh-
ly či kosti v hrdle), ale ve výčtu chorob
není zdaleka tak barvitá jako ledečský
text. Ten se nevyskytuje ani v databázi
Melodiarium,¹³ ani v HBT.¹⁴ Až na vý-
jimky v něm bylo dodrženo pravidelné
strofické schéma 12a 12a 12b 12b 12c, je-
muž se musela přizpůsobit volba nápěvu.
Notace schází (a to v celé mladší části ru-

⁶ Špatně čitelné, souvislost s kolikou?

⁷ Méně známé medicínské výrazy byly
vyhledány v databázi Vokabulář webový,
<https://vokabular.ujc.cas.cz> – zde vřed, hlíza.

⁸ Buď onemocnění kloubů a kostí, např. revma,
nebo kožní onemocnění projevující se
červenými skvrnami na kůži (vyrážka, ekzém).

⁹ Padoucnice, epilepsie.

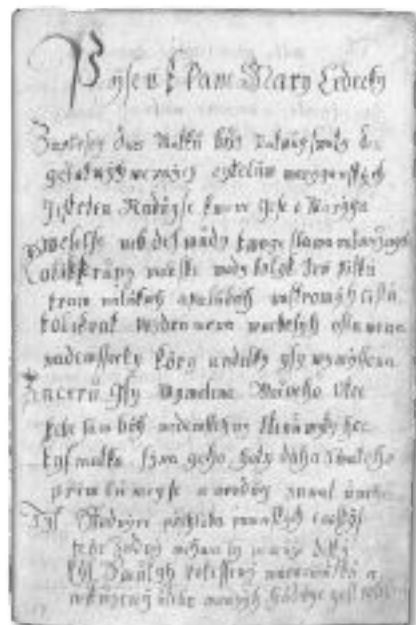
¹⁰ Mrtvice.

¹¹ Krupičková vyrážka (milie).

¹² S incipitem „Sem pospěšte, neduživí, pomoc
naleznete“ – exemplář KNM, KP R. Hlava
1713, viz www.spalicek.net.

¹³ Melodiarium Hymnologicum Bohemiae
(MHB) = digitální katalog jednohlasých
českých, německých a latinských duchovních
písní, které se nacházejí v pramenech na
českém území vzniklých nebo na české území
importovaných. Dostupné z: www.musicologica.cz/melodiarium.

¹⁴ Hymnorum Thesaurus Bohemicus (HTB) =
databáze českých duchovních písní z tištěných
kancionálů 16. – 18. století. Dostupná z: www.clavmon.cz.

NM-ČMH AZ 28, fol. 57r:
Píseň k Panně Marii Ledecké

kopisu AZ 28), schází také textový odkaz
na jinou píseň nebo na obecní notu. Kon-
volut obsahuje dalších dvanáct
duchovních písní, mezi nimiž dvanáct
mariánské – s prosbou o deště, „důvěrná
píseň k Panně Marii v rozličných potře-
bách“ a dvě písně s odvoláním k Panně
Marii Ledecké. Zaměřují se mnohem víc
na problémy duchovního charakteru než
na bolesti těla, ale přece jen i tady vystu-
puje Panna Maria Ledecká jako pomocni-
ce nemocných a ochránitelka od „mo-
rového nakažení dobytky a lidí“.

Kancionálová část konvolutu AZ 28
na první pohled nijak neoslňuje: je psána
zřejmě, bez výzdoby, jako by písaři řadili
jednotlivé texty za sebe jenom proto, aby
na ně nezapomněli. Můžeme se domnívat,
že zpěvník (nebo alespoň tento jeho od-
díl) používalo náboženské bratrstvo Nej-
světějšího Kříže, do něhož se ledečtí lite-
ráti transformovali. Kdo ví – ledečskou
provenienci však potvrzuje i použitý
papír s vodoznakem dvouhlavého orla,
většinou s korunou a srdcovitým štítkem
s písmenem S na hrudi, který ve 2. polovi-
ně 18. století vyráběla papírna v Ledči –
Podolí.¹⁵

Píseň k Panně Marii Ledecké vypráví
o realitě, jakou si s dnešní úrovní péče
o zdraví ani neumíme představit. Pochod
marodů od Jarka Nohavici – a to prosím
berme jako velikou nadsázku – tak měl už
v 18. století důstojného předchůdce.

¹⁵ ZUMAN, František. Posázavské papírny.
Praha: Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a
technické práce, 1936, s. 36–49. Varianta
vodoznaku.